

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1875—1876.

Verslag der bijeenkomst van den 11^{en} Februari 1876.

De VOORZITTER, de heer Knoop, opent de Vergadering en verklaart dat het Bestuur geene mededeelingen heeft te doen, zoodat terstond kan worden overgegaan tot de discussie over het verhandelde door den heer mr. H. Van der Hoeven in de vergadering van 26 November 1875.

Bij de ballotage, die intusschen plaats heeft, worden de voorgestelde leden aangenomen.

De heer VAN TUERENHOUT komt daarna aan het woord en zegt:

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik het woord vraag naar aanleiding van de belangrijke verhandeling, den 26^{en} November van het vorige jaar door den heer mr. H. Van der Hoeven in deze vergadering gehouden, dan doe ik dit niet om den geachten spreker van dien avond, althans voor zooverre het eerste gedeelte van zijne redevoering betreft, te bestrijden, of om hem mijne instemming te doen kennen met de wijze, waarop hij verandering in onze militaire rechtspleging wenscht gebracht te zien. Noch tot het eene, noch tot het andere acht ik mij competent. Ik zal mij met betrekking tot dat eerste gedeelte slechts bepalen tot het stellen van enkele vragen en het maken van een paar opmerkingen, waarin de spreker het bewijs moge zien, dat zijn wegslepende voordracht door mij met de meeste belangstelling is gevolgd en overwogen.

Op blz. 47 van het verslag lees ik, dat „thans het leger wordt gevormd *uit en door* het volk” en dat „het leger het volk vertegenwoordigt.” Ik vraag, Mijnheer de Voorzitter, is dit juist? Heeft Spreker hier niet den toestand voorgesteld, zooals die *zou moeten zijn*, in plaats van zooals die *is*?

Ons leger — althans het grootste gedeelte daarvan namelijk de soldaten en het kader — vertegenwoordigt mijns inziens slechts een deel, en wel een klein deel van het volk, en juist daarin zoek ik een voorname reden, waarom wij nog steeds geen betere militaire rechtspleging hebben. In den aanvang des jaars had ik het voorrecht, den heer professor Buys te Rotterdam in eene talrijk bezochte vergadering de hooge wenschelijkheid van den verplichten persoonlijken krijgsdienst te hooren verdedigen. De eenige opposant *tegen het beginsel* was de heer Stieltjes, die onder anderen wees op den ellendigen toestand der kazernes, welke het voor fatsoenlijke jongelieden hoogst bezwaarlijk zou maken daarin verblijf te houden.

Professor Buys antwoordde daarop ongeveer het volgende: De kazernes zijn zoo slecht, omdat het gehalte onzer soldaten zoo slecht is. Zij zijn als 't ware *de spiegel van het leger*. Wanneer eenmaal mannen als gij en ik tot dat leger zullen behooren, dan zal 't eene *onmogelijkheid* zijn; dat zij zoo slecht blijven.

Zie, Mijnheer de Voorzitter, ik ben van gevoelen, dat die redeneering eveneens geldt voor onze militaire rechtspleging. Zoodra eenmaal ook mannen als professor Buys en de heer Stieltjes deel zullen uitmaken van het leger — zoodra dit werkelijk wezen zal *het verkleinde beeld der natie*, acht ik het eene *onmogelijkheid*, dat die rechtspleging zoo gebrekkig blijft. Zonder die drijfveer *kunnen* wij wel is waar toch tot een betere regeling komen; maar de overweging van de vele pogingen, die sedert 1815 daartoe vruchteloos zijn gedaan, geeft niet veel grond tot hooggespannen verwachtingen. Ook uit *dit* oogpunt beschouwd — het oogpunt der noodzakelijkheid van eene zooveel mogelijk goede en gelijke rechtsbedeeling voor *alle* staatsburgers — verdient het beginsel van verplichten persoonlijken krijgsdienst derhalve warmen steun (1).

(1) Na Februari kwam mij in handen n°. 234 der *Revue militaire de l'étranger*, waarin eene vertaling is opgenomen van een stuk uit de *Invalides*

Ouder de vele opmerkenswaardige bijzonderheden, ons door spreker medegedeeld, reken ik ook te behooren het feit, dat van de zaken, waarin appèl komt, het vonnis van den krijgsraad in ongeveer 70 % van de gevallen door het Hoog Militair Gerechtshof wordt vernietigd (blz. 56). Spreker vraagt nu: „Is deze verhouding zoo gunstig, dat zij ons vóór 't behoud der tegenwoordige rechtsmacht kan stemmen?”

Het antwoord op die vraag is mijns inziens moeielijk te geven, zoolang niet bekend is, in hoeveel % der zaken appèl komt. Uit het gezegde: „Zeven van de tien vonnissen worden vernietigd!” mag toch niet afgeleid worden, dat in *alle* militaire rechtszaken appèl komt! Met die uitdrukking zal wel bedoeld zijn: „zeven van de tien vonnissen in zaken, waarin appèl komt.” Wellicht zou spreker in de mogelijkheid zijn, de gevraagde percentsgewijze opgave nog te verstrekken.

Omtrent de wenschelijkheid om de berechting over zuiver commune delicten, door militairen gepleegd, aan den burgerrechter over te dragen, zal wel niet veel verschil van gevoelen bestaan; — met betrekking tot de gemengde delicten is dit echter de vraag. Spreker zegt hierover (blz. 64) het volgende: „Het eenige geval, waarin ik een gemengd collegie, zonder het echter *noodig* te achten, zou *kunnen* goedkeuren, zou zijn, waar 't gemengde misdrijven betreft, als b. v. diefstal in chambrée en dergelijke misdrijven.... Ik zou *kunnen* goedkeuren, dat voor zoodanige delicten de *straf* werd *bepaald* door eene gezamenlijke stemming van den burgerrechter met de militaire leden.” Ik voor mij, Mijnheer de Voorzitter, geloof, onder verbetering, dat ook hier bijna alle bezwaren gelden, door spreker in het algemeen tegen het denkbeeld van gemengde rechtbanken ingebracht. „Maar,” zal spreker wellicht zeggen, „'t is slechts eene concessie, die ik doe. Ik *wensch* aan den militairen rechter alleen de berechting over *zuiver* militaire delicten

russe van 8/20 Januari 1876 over de vorderingen van het Russische krijgswezen in 1876. Ik ontleen daaraan de volgende zinsnede: „Une des conséquences de l'introduction du service obligatoire a été la révision radicale du code disciplinaire et du code de justice militaire. Le nouveau code pénal militaire, approuvé par décision impériale du 27 Mars/8 Avril 1875, étend d'une manière uniforme à tous les hommes de troupe le système de peines correctionnelles consacré par les lois civiles ordinaires.”

overtelaten." Hier moet ik erkennen nog niet te zijn overtuigd, dat sprekers zienswijze de juiste is. Ik voor mij zou denken, dat bij alle gemengde delicten sprake is van „tekortkoming aan bijzondere verplichtingen," en 't dus voor de hand ligt, dat de gewone rechter, die met die verplichtingenn niet *ten volle* bekend is, ook niet bevoegd is te achten, daartegen *de juiste, de noodige straf uit te spreken*. In deze gelden, dunkt mij, de door spreker aangehaalde woorden van den heer J. K. Van Goltstein bij de behandeling der grondwetsherziening in 1848: „Die rechter weet de plichten van den militair niet te waardeeren; . . . , hij kan niet nagaan, in hoeverre het belang van het leger bij de beoordeeling van eenig misdrijf betrokken is." (Noot blz. 49.) Diefstal in de chambrée b. v. is een feit, met geen burger-delict te vergelijken; maar bovendien, moet er bij de beoordeeling niet gelet worden op de omstandigheid, of dergelijke feiten bij een corps veelvuldig voorkomen, of het doel van het misdrijf is zich een zoodanig vonnis te berokkenen, dat men uit den militairen dienst wordt ontslagen? Dit zijn omstandigheden, die bij het bepalen der straf m. i. wel degelijk in aanmerking genomen moeten worden, en *de bestraffing* van soortgelijke feiten zal derhalve, naar 't mij voorkomt, aan den militairen rechter uitsluitend moeten behooren.

Ik ben dus van meening dat, mochten eenmaal misdrijven, door militairen gepleegd, op de door den spreker voorgestane wijze worden berecht, de straf alleen voor zuiver commune-delicten door den burgerrechter, voor alle andere door den militairen rechter moet worden bepaald, en deel niet het gevoelen van den heer Van der Hoeven, zooals dit op blz. 56 en 57 van het verslag is weergegeven.

Nog zij 't mij veroorloofd de aandacht te vestigen op een paar punten in het betoog van den heer Van der Hoeven, die ik meen, dat niet geheel met elkander in overeenstemming zijn. Op blz. 62 van het verslag vind ik de wenschelijkheid besproken om niet enkele rechtbanken met de behandeling van militaire delicten te belasten, maar deze bij alle rechtbanken te doen behandelen, en de belangrijke gevolgen van zoodanige regeling zijn op blz. 65 vermeld. Daarentegen wordt op blz. 76 de vraag gesteld: „Hoeveel krijgswrden er moeten zijn?" en het

antwoord luidt: „Zoo weinig mogelijk!” en ook dit gevoelen wordt behoorlijk gestaafd.

Nu komt 't mij voor, dat de oplossing voor beide gevallen dezelfde behoort te zijn. In het eene zoowel als in het andere stelsel zou ik zijn voor een klein aantal rechtbanken voor militaire delicten. De bezwaren, door den spreker daartegen op blz. 62 geopperd, geloof ik dat, vooral in een klein land als het onze, niet in verhouding staan tot de groote voordeelen, aan zulk eene regeling verbonden.

Ten slotte nog eene enkele opmerking en een paar vragen van zeer ondergeschikten aard.

De heer Van der Hoeven zegt (blz. 76): „Een onpartijdig advies van een jurist, ziet, dat is juist wat aan de krijgsraden tegenwoordig ontbreekt.” Ik zou daarvoor liever gesteld zien: „dat is juist iets, waarvan de krijgsraden tegenwoordig niet verzekerd zijn.” Immers ik geloof niet dat het aangant te onderstellen, dat geen onzer auditeurs een onpartijdig juridisch advies kan of zal uitbrengen. Dit punt releveer ik slechts, om spreker de gelegenheid te bieden eene uitdrukking nader toe te lichten, die wellicht eenige verdienstelijke juristen, en mij dunkt niet geheel ten onrechte, zou kunnen hinderen.

De vragen zijn de volgende:

1°. Waarom wenscht spreker den Krijgsraad uit een even aantal leden samengesteld te zien? Zou een oneven getal niet de voorkeur verdienen met het oog op mogelijke staking van stemmen?

2°. (Misschien een heel domme vraag, die ik zou aarzelen te doen, ware 't niet, dat ik onderstel, dat zij gerezen kan zijn bij meer mijner kameraden, die, even als ik, geen Hoogeschool hebben bezocht.) Waarom acht spreker het zoo noodig, dat de leden van den krijgsraad geleerd hebben het *onderscheid* te voelen tusschen *recht* en *billijkheid*?

Ik begrijp dit vermoedelijk niet, omdat ik niet beseft dat er in beginsel een onderscheid mag bestaan tusschen die twee begrippen. Mij dunkt, dat het begrip van *billijkheid* in het *recht* onder vaste regelen moet gebracht zijn, dat het *recht* uit de *billijkheid* moet voortspuiten, dat het steeds *billijkheid* tot grondslag moet hebben. Is deze meening niet juist, dan komt dit

vermoedelijk daar van daan, dat ik dat gevoel, dat juiste begrip mis, *wat recht is*.

Natuurlijk zal niet *alle* recht *billijk* zijn. Vooral in burgerlijke zaken kan ik mij voorstellen, dat *recht* soms zeer onbillijk is. Dat ligt dan echter m. i. aan de onvolmaaktheid van het recht; want evenmin als andere wereldsche dingen zal het recht volmaakt wezen (1). In strafzaken evenwel — en van deze is toch hier sprake — zal, meen ik, zoodanige afwijking minder en zeker minder sterk voorkomen en is 't, dunkt mij, in die enkele gevallen voldoende voor den strafrechter, dat hij wete *wat recht is*. Ik geloof dat zijn gezond verstand hem dan wel zal doen inzien, *waar onderscheid bestaat tusachen recht en billijkheid*, of juist, waar de billijkheid verschooning eischt, om daarop bij het bepalen der mate van straf te kunnen letten.

Het doet mij leed, Mijnheer de Voorzitter, te moeten zeggen, dat het tweede gedeelte der redevoering van den heer Van der Hoeven niet dien aangename indruk bij me heeft achtergelaten, welke het eerste gedeelte op mij maakte.

Dit was geenszins het gevolg van de omstandigheid, dat spreker als bestrijder van het duel optrad; er is vóór en tegen het duel te zeggen en zelfs hij, die de verdediging er van op zich neemt, zal het wel niet anders beschouwen dan als een *noodzakelijk kwaad*, een gevolg van de onvolmaaktheid van den mensch en van de maatschappelijke toestanden. Maar de geachte spreker heeft bij de behandeling van het duel een paar punten besproken, waaromtrent ik zijne meening niet deel, en die mij belangrijk genoeg voorkomen, om mijn gevoelens te kunnen aanzien tegenover het zijne te stellen. Ik bedoel vooreerst hetgeen spreker zegt over *militaire eer*, en dan de meening, door spreker uitgedrukt, dat

(1) *Der gesunde Rechtszustand ist offenbar der, in welchem der sittliche Rechtsgehalt, das Princip, und die äussere Form mit einander verbunden und in voller Uebereinstimmung sind.*

Widersprechen sich Geist und Form, so ist das Recht selbst krank.

In diesem schadhaften Zustand tritt nun der Gegensatz hervor, den wir freilich unpassend genug als materielles und formelles Recht bezeichnen, den die Römer viel besser Aequitas und Jus benannt haben.

Bluntschli: *Deutsches Staats-Wörterbuch*, B. VIII, p. 501 (in voce *Recht und Rechtsbegriff*.)

het vooroordeel, als zou het duel het geschikte middel zijn om eene belediging ongedaan te maken, voornamelijk bij officieren worden gevonden.

Spreeker heeft zich veel moeite gegeven, zegt hij, om de kracht der uitdrukking *militaire eer* te leeren kennen en verklaart op zijne herhaalde vragen: „Geef me eene juiste, heldere definitie,” deze nooit te hebben gekregen. Ik moet erkennen, Mijnheer de Voorzitter, dat al dit zoeken van iemand, die bewijs geleverd heeft zoo scherpzinnig en streng logisch te kunnen redeneeren als de geachte spreker, naar eene, zooals 't mij althans voorkomt, vrij eenvoudige zaak, mij grond geeft tot bevreemding en de vraag bij me doet rijzen, of hier niet eenige onwil in het spel is geweest. In die meening zie ik me versterkt door de wijze, waarop de heer Van der Hoeven dit geheele punt heeft behandeld — eene wijze, die mij toeschijnt niet geheel vrij te zijn van *sarcasme*. 't Zou me aangenaam wezen, wanneer de indruk, dien het hooren, lezen en herlezen van sprekers woorden op mij maakte, niet de juiste ware; want sarcasme acht ik vooral minder goed geplaatst, waar men, zooals spreker zelf volmondig erkent, geen juist begrip heeft van de zaak, die 't geldt. Had de heer Van der Hoeven zich met zijn vraag tot mij gericht, ik zou hem ten antwoord gegeven hebben: Iedere stand in de maatschappij, elke maatschappelijke betrekking stelt aan zijn leden bijzondere eischen, vordert van hen bijzondere eigenschappen, wanneer zij zich in dien stand niet misplaatst gevoelen, wanneer zij die betrekking goed waarnemen willen. Zoo is een der eerste eischen voor hem, die zich den militairen stand tot levensberoep kiest, en vooral voor den officier, een *bijzonder ontwikkeld eergevoel*. Dat bijzonder sijn gevoel van eer, wat den beroepsmilitair eigen moet zijn, geeft recht van bestaan aan het begrip *militaire eer*, even als ook het begrip *koopmanseer* recht van bestaan heeft.

Ik breng de beteekenis van deze en andere soortgelijke begrippen echter niet, als spreker, terug tot die van het ééne begrip „*eer van den fatsoenlijken man*,” integendeel, ik kan mij zeer goed voorstellen, dat iemand is zeer *fatsoenlijk man* en toch geen volgend ontwikkeld eergevoel heeft voor militair. 't Zij mij vergund mijne meening door een voorbeeld te verduidelijken.

Heine verhaalt in een zijner werken, dat een zeker bankier Löwe grof beleedigd werd en daarvoor, wat spreker wel zal goedkeuren, geene voldoening vorderde. Toen hem daarop een zijner bekenden toevoegde: „*Herr Löwe, Sie sind ein Hase,*” kreeg hij van mijnheer Löwe ten antwoord: „*Lieber ein lebendiger Hase als ein todter Löwe!*” Zie, Mijnheer de Voorzitter, die bankier Löwe kan een goed bankier, zelfs een zeer fatsoenlijk man zijn geweest; maar ik vrees geen tegenspraak, wanneer ik beweer, dat hij nooit anders dan een slecht militair had kunnen zijn. *Immers uit dit antwoord blijkt, dat hij voor dien stand geen voldoend ontwikkeld eergevoel bezat;* want zeker ware hij, als de vrees voor de straf wegens desertie voor den vijand hem niet terughield, op zijn laatzte bij het knallen van het eerste vijandelijk schot op den loop gegaan. Hier zou spreker wellicht geneigd zijn te antwoorden: „Ja, maar ik doel meer op den staat van vrede” — ik leid dit af uit hetgeen te lezen staat in de 2^e al. op blz. 90 van het Verslag. Doch nu vraag ik in gemoede: Kan men eischen van iemand, die in oorlogstijd — een toestand, die elk oogenblik kan daar zijn — eene hooge mate van eergevoel moet bezitten, dat hij dit gedurende den vrede doe dalen tot het peil van het *eergevoel van den fatsoenlijken man*, dat — zooals uit het voorbeeld Löwe blijkt — zelfs beneden nul kan wijzen (1). Met 't volste recht ware zulk een eisch een onredelijke eisch te noemen, omdat daaraan niet *is* te voldoen. Spreker zal mogelijk nu ook inzien, dat hij zich geen moeite behoeft te geven om zich eene voorstelling te maken, dat hij als burger *een man van eer* zou kunnen zijn en bij dezelfde omstandigheden als officier *eerloos*; want zoo iets bestaat eenvoudig niet. Wel echter zou hij, volgens zijne begrippen, als burger *een man van eer* kunnen zijn en bij dezelfde omstandigheden blijken kunnen geven, *dat hij geen genoegzaam ontwikkeld eergevoel bezat voor den officiersstand, en dus voor de betrekking van officier niet geschikt ware.*

Nu wil ik geenszins beweren, dat elk militair, elk officier eene

(1) Namelijk in de beteekenis, die door mij aan het begrip van *fatsoenlijk man* (in 't Duitsch *anständiger Mann*) wordt gehecht. De heer Van der Hoeven schijnt daaronder, blijkens zijn repliek, iets anders te verstaan — iets, wat ik zou vertolken door de uitdrukking *man van eer* (in 't Duitsch *Ehrenmann*).

voldoende mate van eergevoel bezit, en evenmin komt het bij mij op te onderstellen, dat zulk eene mate van eergevoel uitsluitend het voorrecht van ons militairen is. Maar ééne zaak acht ik niet voor gegronde tegenspraak vatbaar, namelijk dat het noodzakelijk is, dat het begrip van militaire eer bestaat en blijft bestaan. Wat zou anders in staat zijn den militair te binden aan eene betrekking, hem te doen liefhebben een stand, die veel doornen en weinig rozen biedt; waarin hij zich nimmer geld of goed kan verwerven, doch die hem het vooruitzicht geeft om op zijn ouden dag, ongeschikt voor productieven arbeid, met een schamel pensioen de hem nog restende jaren in een vergeten hoek van het land te slijten? Een stand, die hem, wanneer hij betrekkingen heeft, elk oogenblik blootstelt om zich daaraan ontrukkt te zien met groote kans om nimmer weêr te keeren; terwijl hij weet, dat alsdan zijne weduwe en kinderen, als prijs voor zijn leven, een jaargeld ontvangen, waarmede hun bestaan geenszins verzekerd is? Maar dit nog daargelaten. Aangenomen het geval, dat de Staat er eenmaal toe zal overgaan om zijne dienaren, die ten allen tijde hun hoogste goed — het leven — voor hem veil moeten hebben, goed te betalen, vooral ook als zij eenmaal al hunne beschikbare krachten aan hem hebben ten offer gebracht; dan vraag ik nog: Zou de geschiedenis zooveel grootsche heldenfeiten geboekstaafd hebben zonder het begrip van *militaire eer*? Wat dreef Lord Cardigan tot den doodenrit van Balaclava, ons door Kinglake zoo aangrijpend, zoo prachtig geschilderd? (1) Wat deed, toen ruim twee jaren geleden onze doorluchtige Vorst Nederlandsche officieren opriep ten strijd tegen Atjeh, waar bezwaren en vermoeienissen van allerlei aard, een vreemd en schadelijk klimaat, vreeselijke ziekten en een talrijke, dappere, wreede en hardnekkige vijand hen wachtten, tal van officieren, tot zelfs gehuwden, zich aanmelden, zoodat uit deze eene keuze moest worden gedaan? Dit contingent Nederlandsche officieren heeft zich in dien moeitevollen strijd met roem overladen en betaalde ruimschoots zijn tol aan den God van het slagveld. De namen van hen, die daarbij

(1) *The invasion of the Crimea. Bij A. W. Kinglake, vol. IV, pag. 252 en volg.*

hun bloed vergoten, en van hen, die — treurige herinnering — er het leven lieten, liggen ons allen nog versch in het geheugen. Wat was de drijfveer van de meesten, om niet te zeggen van allen, die 'sKonings roepstem vrijwillig volgden? Immers de militaire eer? Daarom, Mijne Heeren, hulde aan dat begrip van militaire eer, en moge het steeds in zijne juiste beteekenis, in zijn vollen glans voor den Nederlandschen militair *blijven* bestaan!

Ik noemde daar juist de charge van Lord Cardigan bij Balaclava — zeker een van de meest *heldhaftige* wapenfeiten van den laatsten tijd. Den 24sten October 11. werd door de Engelsche strijders in dien gedenkwaardigen slag, voor zoover zij nog tot de levenden behooren, de 21ste verjaardag er van gevierd in het prachtige *Alexandra-Palace*. Aan het banket namen twee honderd personen deel. De wanden der zaal waren versierd met vaandels, deviezen en wapentropen. De hoofddecoratie bestond uit een kolossaal beeld der *eer*, dat zich plechtstatig verhief op een voetstuk van groote afmeting. Op dit voetstuk stonden vermeld de namen der officieren, die gevallen waren bij die moedige charge, en van diegenen, welke sedert 25 Oct. 1854 zijn overleden. Over de geheele lengte der zaal, van af het beeld der eer tot aan het terras, was een waar museum van reliquieën van allerlei soort opgesteld, herkomstig van den vreeselijken dag van Balaclava: wapenen, casques die verbrijzeld waren door granaatscherven of gebeukt door sabelhouwen, en uniformen, gescheurd in den strijd. Nog vond men er verschillende voorwerpen, die buitgemaakt waren in het rijtuig, dat Prins Mentchikoff had achtergelaten op het slagveld, en vooral ook het hoofd van het strijdros, dat Lord Cardigan bereed, toen hij de gedenkwaardige charge aanvoerde. De kolonel Kent, van het 77^e regiment, had aan de uitgenoodigden eene verrassing bereid door een prachtig Arabisch paard voor de feestviering af te staan, laatst overgebleven strijdros van den Krimoorlog en zeker het oudste van het Engelsche leger. Gedurende de ceremonie bleef het gezadeld en getuigd. Ook had kolonel Kent de Russische trommen gezonden, die door het 77e regiment bij den slag aan de Alma waren buit gemaakt. Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, hoe in *het koopmansland bij uitstek* militaire eer wordt geëerd en aangekweekt.

Onder de veelvuldige toasten, te dier gelegenheid ingesteld, verdient vooral de aandacht die van den Franschen militairen attaché te Londen, baron de Grancey. In de Figaro leest men, dat hij o. n. de volgende woorden sprak: „*La seconde raison pour laquelle je suis content de voir ce que je vois, c'est que chacun peut trouver ici la réfutation d'une idée dangereuse répandue en tous pays, mais particulièrement à l'heure actuelle en Angleterre, je le crains.*

„*On publie qu'il n'existe pas de différence entre l'organisation d'un corps militaire et celle d'un corps quelconque exerçant des occupations civiles ou bien se livrant soit au commerce, soit à l'industrie.*

„*A votre vue, qui ne serait tenté de poser alors cette question. Montrez nous six cents hommes liés par des intérêts commerciaux ou industriels, guidés par leurs supérieurs ordinaires, prêts à se jeter tête baissée contre un danger terrible, comme celui que vous avez affronté, sans autre perspective que l'accomplissement d'un devoir, laissant derrière eux les deux tiers de leur effectif morts ou mourants.*

„*Lorsque je verrai semblable dévouement et semblable discipline dans certaines sphères civiles et commerciales, j'établirai quelque comparaison entre les soldats et ces personnalités non-militaires qui ont eu trop souvent le malheur d'être les premières à demander la guerre, se tenant à l'abri du danger qu'elle implique et si leurs richesses ou leur amour-propre se trouvaient compromis par quelqu'une de ces mauvaises chances, insultaient leurs défenseurs dont ils font parfois si peu de cas en temps de paix.*

„*Et pourtant ces soldats, même vaincus, sauvent toujours du moins la plus précieuse partie de ce qui leur a été confié, l'honneur de leur pays, si ce n'est toute son indépendance, en obéissant jusqu'au bout aux vertus militaires.*”

Al heeft voor mij het begrip van militaire eer dus niets vreemds, zoo deel ik toch geenszins sprekers meening, dat het vooroordeel, als zoude het duel het geschikte middel zijn om eene belediging af te wasschen, voornamelijk bij officieren wordt gevonden. Ik spreek namelijk van den tijd, waarin wij leven. En dan zou ik denken dat, kon men eens een duel-statistiek samenstellen, dergelijk vooroordeel minstens met evenveel grond aan de *jeunesse dorée*, aan dagblad-redacteuren, aan leden van Volksvertegenwoordi-

gingen zou kunnen toegeschreven worden als aan officieren. Zelfs al mocht zulk een statistiek uitwijzen, dat naar verhouding in den officiers-stand meer duels voorvielen dan in eenigen anderen stand, dan zou dit voor mij alleen nog maar een bewijs zijn, dat de militair, nu eenmaal het duel als noodzakelijk kwaad nog bestaat, zich aan die onvolmaaktheid in de maatschappelijke toestanden onderwerpt, evenals hij dit doet ten aanzien van den oorlog. Een militair kan den oorlog verafschuwen; maar hij zal zich daarin als een braaf soldaat gedragen. Zoo ook zal hij, niettegenstaande hij een tegenstander is van het duel, wanneer de omstandigheden dit eischen, toch een duel niet ontwijken. Alleen wanneer men mij kon aantoonen, dat er tusschen officieren betrekkelijk meer *beleedigingen* plaats grijpen, dan in andere met den hunnen gelijkstaande maatschappelijke standen — spreker heeft mij, hoe logisch zijn betoog ook moge voorkomen, niet kunnen overtuigen, dat er eigenlijk geene beleedigingen bestaan — zou ik kunnen toegeven, dat er onder hen eene voorliefde voor het duel bestaat. Doch dat zal moeielijk gaan.

De eigenlijk eenige grond, die spreker tot staving van zijne bewering aanvoert, namelijk, „dat talrijke wetgevingen afzonderlijke voorschriften bevelen aangaande de duellen tusschen officieren,” maakte op mij een vreemden indruk. Ik had 't niet ondoelmatig gevonden, wanneer spreker ons eenige van die talrijke wetgevingen had genoemd. Maar al is dit het geval, wat bewijst 't dan alweer? 't Doet mij denken aan de bewering, die men zoo vaak hoort verkondigen, dat dronkenschap inheemsch is in het leger. Waarop steunt dat beweren? Omdat er zooveel soldaten gestraft en zelfs weggejaagd worden wegens dronkenschap! Wie gevoelt niet de zwakheid, den onzin van zulk een argument? In den Haag bestaat tegenwoordig eene verordening tegen de dronkenschap — in den Helder misschien niet. Gaat 't nu aan te zeggen, dat in den Haag veel meer gedronken wordt dan in den Helder, omdat in den Haag maandelijks zooveel menschen gestraft worden voor dronkenschap en in den Helder nooit één? Ik geloof, dat eene omgekeerde gevolgtrekking meer logisch zou wezen. Die ongegronde beschuldigingen tegen het leger — de vergadering houde mij deze korte afwijking van mijn thema ten goede — zijn in hooge mate onrechtvaardig en ergerlijk. Ook hier geldt weer

het zoo straks door mij aangehaalde gezegde van professor Buys. Heerscht die kwaal werkelijk in hooge mate bij het leger, dan zou dit alleen een bewijs zijn, dat het leger uit minder goede elementen bestaat. Maar ik acht 't een absurditeit te beweren, dat soldaten, die voortdurend onder toezicht staan, die voor iedere dronkenschap onverbiddelijk gestraft worden, voor wie de kans van plaatsing in de klasse van discipline of om als een schelm uitgestooten te worden uit de gelederen in het verschieft ligt, wanneer zij aan dien onzaligen hartstocht bot vieren, die bovendien — de vervangers, helaas, uitgezonderd — over veel minder geld te beschikken hebben dan huns gelijken in de burgermaatschappij, meer misbruik van sterken drank zouden maken dan deze. 't Is mij aangenaam, dat ik hier ongezocht eene gelegenheid heb gevonden dit te kunnen verklaren.

Zal ik nu het duel tegenover den heer Van der Hoeven in bescherming nemen?

Mijnheer de Voorzitter, ik acht 't een verdienstelijk streven, wanneer men tracht verbetering te brengen in de maatschappelijke toestanden.

Ik vraag me echter af of de weg, door spreker daartoe in deze gekozen, wel de juiste is? Al betoogt hij op zeer spitsvondige wijze, dat de eer in den waren zin des woords door eene belediging niet kan geschonden worden — de man, die het hart op de rechte plaats draagt, zal, wanneer hij zich beledigt ziet, behoefte hebben zijn beleediger daarvoor te straffen en ik acht het gelukkig, wanneer hij daarvoor den thans nog gebruikelijken weg kiest. Daar heeft ten minste een gevecht plaats met gelijke wapens, dat geenszins altijd een ongelukkigen afloop behoeft te hebben. De partijen hebben tijd gehad om tot bezinning te komen en een weldenkend man zal niet schromen om terug te komen op eene uitdrukking, die hem uren geleden in opgewondenheid of drift is ontvallen, wanneer hij inziet, dat hij verkeerd deed haar te bezigen. Onpartijdigen houden 't toezicht, dat geen gebruik worde gemaakt van ongeoorloofde of oneerlijke middelen en zorgen, dat de tegenstanders in hun ijver niet verder gaan, dan het gewicht der zaak medebrengt. Wie weet hoeveel moord- en doodslag juist door het duel wordt voorkomen! Ik voor mij althans zou 't geen

voortgang achten, wanneer in onze maatschappij, zooals die thans is, het duel op eenmaal geheel kon worden afgeschaft. *Au lieu d'avoir à se prononcer sur un combat loyal, soutenu devant témoins et entouré de toutes les garanties d'égalité POSSIBLES, le magistrat aurait à juger des meurtres volontaires ou accidentels et nous cherchons en vain, dans tout cela, où seraient l'honneur et le profit de l'humanité. (La Belgique militaire.)*

Ook vind ik, dat spreker zich zijne bestrijding van het duel wel wat gemakkelijk gemaakt heeft, door juist alleen dat geval te bespreken, waar het zeker 't meest *sujet à caution* is. Dat spreker meende het duel tot *verwerving van eer*, zooals dit mogelijk nog bij Duitsche studenten bestaat, stilzwijgende te kunnen voorbijgaan is vrij verklaarbaar; maar op welken grond hij b. v. van oordeel is, dat in deze vereeniging de beoordeeling van het duel uit liefde of jalouzie niet te pas komt, kan ik mij niet verklaren.

Ik ben van meening dat men, om het duel met grond te bespreken en te beoordeelen, dit moet beschouwen in al zijne schakeeringen en dan vereenig ik mij geheel met het gevoelen van de *Belgique militaire* (jaargang 1874): *Aussi longtemps qu'un soufflet ou l'épithète de lâche seront des injures personnelles n'entraînant qu'une peine dérisoire devant la justice; aussi longtemps que la faiblesse d'une femme sera un déshonneur pour la famille et une satisfaction d'amour-propre pour son séducteur, il y aura des duels, et, toute fausse humanité à part, il est bon qu'il en soit ainsi.*

Omdat ik zoo denk over het duel, acht ik het ook eene leemte in het *Code pénal*, dat dit het duel niet kent. Duels worden dus bij ons berecht als doodslag of moedwillige kwetsuren. In Pruisen b. v. is dit anders. Daar komen zoowel in het Algemeen Landrecht, dat in 1794 werd ingevoerd, als in het Algemeen Strafwetboek voor de Pruisische Staten, dat ingevolge de wet van 14 April 1851 in werking trad, strafbepalingen voor nopens het duel. Het laatstgenoemde wetboek bevat o. n. de m. i. zeer noodige bepaling, dat de secondanten, geneesheeren en heelkundigen niet strafbaar zijn en ook niet verplicht de overheid aanwijzing te doen omtrent een voorgenomen of plaats gehad hebbend twee gevecht, tenzij ze daartoe door haar worden opgevorderd (§ 172).

Ook de karteldragers blijven ongestraft, wanneer zij ernstige

pogingen gedaan hebben om het duel te verhinderen. (§ 173). Daarentegen luidt § 174: *Wer einen Anderen zum Zweikampfe mit einem Dritten absichtlich, insonderheit durch Bezeigung oder Androhung von Verachtung, anreizt, wird, wenn der Zweikampf statt gefunden hat, mit Gefängnisz von drei Monaten bis zu zwei Jahren gestraft.*

De straffen voor de duellanten zijn minder zwaar, dan die op manslag enz. gesteld: zij kunnen echter met de helft vermeerderd worden (nimmer evenwel boven 20 jaren gevangenisstraf) wanneer het duel heeft plaats gehad zonder secondanten.

Men mag de hoop voeden, dat de door mij aangeduide leemte in onze strafwetgeving zal worden hersteld. Immers het ontwerp-strafwetboek, samengesteld door de Staatscommissie van 1870, houdt daartoe strekkende bepalingen.

Met den geachten spreker beschouw ik de instelling van rechtbanken van eer, in den geest der Duitsche *Ehrengerichte*, althans voor officieren, als het beste middel om het duelleeren zooveel mogelijk tegen te gaan. Willen zij echter goed werken, dan moet hun opdracht niet zijn het duel absoluut onmogelijk te maken; want hun beslissing zou alsdan niet geëerbiedigd worden: *les délicatesses de l'honneur le veulent ainsi: celui-là seul qu'on sait capable de vous mettre l'épée à la main quand il le faut, aura le droit incontesté de vous l'arracher.*

Ook komt 't mij wenschelijk voor, dat, zooals reeds in een artikel van den Militairen Spectator 1871 werd betoogd, de raad van eer het recht hebbe te bepalen *welke wapens gebruikt moeten worden en hoelang of tot wanneer het duel moet duren*, (wat thans ook in Duitschland het geval is. Zie noot blz. 94 IIe Verslag 1875—76); terwijl op het niet gehoorzamen aan de uitspraak van den raad zware straf gesteld moet zijn. Ditzelfde zou ook het geval behooren te wezen voor elke ongegronde provocatie. Getuigen, karteldragers en geneesheeren moeten m. i. altijd straf-feloos blijven, tenzij ze hebben bijgedragen om de zaak te envenimeeren. In hoeverre de duellanten zelven, die in alles de bestaande voorschriften opvolgen, nog gestraft behooren te worden, is voor het tegenwoordige een moeilijke quaestie.

Bestond er mogelijkheid om ook voor burgers ceregerechten in

het leven te roepen, dan zou ik meenen, dat er veel voor te zeggen ware hen niet te straffen; maar de samenstelling van zulke rechtbanken zou, naar ik vrees, op groote bezwaren stuiten. In Pruisen heeft daartoe eenmaal plan bestaan onder de regeering van Frederik den Groote; doch dit plan is niet tot uitvoering gekomen. De grondstellingen, van welke men daarbij toen uitging, zijn opmerkenswaardig genoeg om thans nog eens gelezen en overwogen te worden. Om echter niet te veel te vorderen van het geduld mijner hoorders zal ik ze hier niet voorlezen, maar onzen geachten Voorzitter de vergunning vragen om ze als bijlage aan het verslag toe te voegen. (1)

Zoolang er in dit opzicht geen eenheid bestaat voor burgers en militairen, zal de militair, die duelleert, wat straffen betreft, wel in geen gunstiger verhouding geplaatst mogen worden dan de burger.

Uit het voorafgaande kan voldoende blijken, dat, al nam ik het duel in bescherming tegenover den heer Van der Hoeven, ik daarom nog geen voorstander van het tweegevecht, nog veel minder een duelliefhebber ben. Integendeel, ik zou mij met hem hartelijk verheugen, wanneer het duel eenmaal tot de geschiedenis behoorde, wanneer er niet meer geduëlleerd werd. Maar zou de geachte spreker niet met meer vrucht werkzaam zijn in zijn streven naar dit ons beider ideaal, wanneer hij, in plaats van het duel eenigszins in een bespottelijk daglicht te stellen en een casuïstisch betoog te leveren, dat een beleediging eigenlijk geen beleediging is, zijne welsprekende stem had doen hooren tegen de meest gewone oorzaken van het duel: *het voorbedachtelijk en ook onbedachtzaam provoceren van een duel of wel het aanzetten daartoe?* Mij dunkt van ja! Om een kwaal weg te nemen moet men de oorzaken bestrijden: het leveren van een caricatuur der kwaal zelve zal weinig baten, zoolang de oorzaken blijven bestaan. Men zoek dan ook geen heil bij strenge strafbepalingen tegen het duel op zich zelf, maar wel tegen handelingen, welke aanleiding geven tot duels. Eindelijk trachte men, zoolang het duel

(1) Do gevraagde vergunning verleend zijnde, is bedoelde bijlage aan het verslag toegevoegd.

nog werkelijk beschouwd wordt als middel tot herstel van geschonden eer, niet den officier te beduiden, dat hij *onder geene omstandigheid* moet duelleeren. Het aannemen en consequent doorvoeren van zulk een gedragslijn kan wellicht een bewijs zijn van grooten zedelijken moed — ik voor mij zou er tevens in zien niet genoegzame ontwikkeling van het eergevoel om den officiersrang te kunnen blijven bekleeden. Geheel kan ik mij vereenigen met de woorden, waarmede Keizer Wilhelm zijne kabinetsmissive van 2 Mei 1874 besluit: „Een duel-zaak zal niet aan het oordeel van het *Ehrengericht* worden onderworpen, tenzij een der partijen aan de eer van het korps te kort gedaan heeft door zijn gedrag, of bij gelegenheid van de provocatie, of bij de pogingen van den raad om eene verzoening te bewerkstelligen. De zaak zal echter steeds voor het *Ehrengericht* gebracht moeten worden, wanneer een officier op ergerlijke wijze en zonder grond een zijner kameraden zwaar beleedigd heeft. „Want,” zegt de Keizer, „*ik duld evenmin in de gelederen van het leger een officier, die in staat is om de eer van een kameraad op kwaadwillige wijze aan te tasten, als een officier, die niet in staat is zijn eigen eer te verdedigen.*”

De Heer HOOGENBOOM zegt: „De *ware* eer, in den zin van de algemeene achting, de erkenning der persoonlijke waarde, waarop men op grond van zijne zedelijke, van zijne innerlijke schoonheid, *aanspraak* kan maken, *recht* heeft, kan,” zegt de heer Van der Hoeven, „door eene beleediging niet geschonden worden, want degeen die beleedigt — d. i. die eene gedachte, *die hij reeds had*, uit — kan daardoor die *aanspraak* op de achting der medeburgers niet verminderen.” Let wel: de *aanspraak*! Daar valt niets tegen te zeggen; wat daar staat is *waar*, maar..... heeft het practische waarde? Stelt, dat de heer Van der Hoeven zich zelf volkomen bewust is van in alle opzichten zich als fatsoenlijk man te gedragen en dat hij als zoodanig alom geacht wordt. Neemt verder aan dat iemand, die ook als fatsoenlijk man bekend staat, hem in 't openbaar zegt: Mijnheer, U hebt die en die zaak behandeld, en daarin hebt Ge op slinksche wijze gelden verduisterd, valsche stukken ondergeschoven, enz. — Zoudt Ge dan denken, MM. HH. dat de heer Van der Hoeven het — zoo als men

dat noemt — daarbij zou laten? Ik denk het niet. Ik denk dat hij dien persoon in rechten zou vervolgen en dat wel *niet tegenstaande zijne aanspraak* — want hij is zich zelf bewust onschuldig te zijn — *op de algemeene achting door dit gezegde niet verminderd kan worden*. En waarom? Eenvoudig daarom, omdat hij zeer goed weet dat het zelfbewustzijn dat zijne *aanspraak* op de algemeene achting niet verminderd is, op zich zelf voor hem *geene practische waarde heeft*; omdat hij zeer goed weet dat het treurige spreekwoord: „er wordt geen koe bont genoemd of er is een vlekje aan,” door het algemeen maar al te zeer als waar wordt beschouwd; omdat hij, eindelijk, zeer goed weet dat die achting, *ondanks zijne onverminderde aanspraak* daarop, hem gaande weg zou onthouden worden. Ik nam den heer Van der Hoeven tot voorbeeld, maar ik had ook in het algemeen kunnen spreken; de nu en dan voorkomende *lasterprocessen* zouden dan mijne veronderstelling rechtvaardigen.

Het moge dan al waar zijn dat „de *ware eer* door eene belediging niet kan geschonden worden,” dit neemt niet weg dat *de ondervinding leert* dat de achting, waarop die eer aanspraak geeft, ten gevolge van die belediging *kan onthouden* worden, en dat het dus, daar „die achting zich niet laat opdringen” (bl. 87), noodig kan zijn *te bewijzen*, dat men *noy onterminderd aanspraak* op die achting heeft.

Ik kom dus tot de conclusie dat, wat de heer Van der Hoeven daaromtrent zeide, in het *afgetrokkene* beschouwd waar is, doch voor de *practijk* geen of zeer weinig waarde heeft. Dat hij, door dien persoon uit te dagen, volstrekt niet zou bewijzen dat door hem geen gelden zijn verduisterd, geen valsche stukken zijn ondergeschoven, ben ik volkomen met hem eens, maar dat is eene andere quaestie.

Indien nu, wat ik daar zeide, waar is, dan volgt daaruit dat men *in de werkelijkheid* in alle opzichten een fatsoenlijk man kan zijn en tevens — als men zich alles laat aanleunen — *in de oogen van het publiek* zoo niet *eerloos*, dan toch *eerarm* — als ik het zoo noemen mag — kan wezen; terwijl daarvan weder het gevolg kan, en meestal zal zijn, dat men het vertrouwen van het algemeen verliest. — Dit moge nu wecr geen materieel bezwaar

opleveren voor den particulier die onafhankelijk kan leven, voor hem echter wiens bestaan afhankelijk is van de publieke opinie — van zijn crediet in de maatschappij — is dat van meer waarde; van nog grooter waarde wordt het echter voor hem, wiens betrekking in hooger mate het algemeen vertrouwen moet bezitten, want zonder achting geen vertrouwen.

Wat den eersten betreft, deze kan zooveel moreelen moed bezitten, dat hij de publieke opinie trotseert. Niemand kan hem daar een verwijt van maken, daar hij er alleen zich zelve door in eene nadeelige verhouding stelt tegenover de maatschappij. Ik laat hier buiten beschouwing, dat, zoo hij een gezin heeft of bloedverwanten, die zouden kunnen lijden bij dit verlies van achting, de zoogenaamde *familie-eer* — een zusje van de militaire eer — zou kunnen *eischen* dat hij zich *zuiverde* van den blaam, door de beleediging op hem geworpen.

Wat den tweeden betreft, deze kan alleen door zijn *eigenbelang* genoopt worden zich te zuiveren. Zijn moreele moed zal hem niet vrijwaren voor achteruitgang in zijne zaken, zoodat hij het *aan zich zelve* verplicht is, *te bewijzen* dat hij *nog recht* heeft op de algemeene achting, op crediet.

Wat den derden eindelijk betreft, treedt het *individu* op den achtergrond. Dien staat het niet meer vrij alleen *zijn eigen belang* te raadplegen: hij is het aan zijne betrekking *verplicht* te zorgen dat hij, in de oogen van het publiek, zonder smet is.

In dit laatste geval nu verkeert de soldaat en wel in de eerste plaats de officier, aan wien in tijd van nood de gewichtigste belangen worden toevertrouwd, die geroepen kan worden het goed en leven van duizenden te beschermen en te verdedigen. Wanneer de officier de achting van het publiek verliest, en het publiek ziet dat andere officieren hem achting blijven toedragen, dan maakt het daaruit natuurlijk op, dat die kameraden denken als hij, waarvan natuurlijk verder het gevolg is, dat het *geheele officierskorps* in de algemeene achting daalt en, niet minder natuurlijk, dat het *vertrouwen* op dat officierskorps vermindert.

Het gevolg hiervan is, dat het voor den officier niet genoeg is te vragen: Worden *mijne persoonlijke belangen* door de beleediging bedreigd? maar bij hem moet de vraag op den voorgrond staan:

Wordt het belang van mijne betrekking, van het korps, daardoor in gevaar gebracht? Het is dáárom, zooals de heer Tuerenhout terecht aanmerkte, dat de officier een *hooger ontwikkeld gevoel van eer* moet bezitten, dan de burger. Bij hem kan noch zijn *eigenbelang*, noch zijne *personeele meening*, tot richtsnoer strekken: hij moet *weten* en *voelen* wat het *algemeen belang* van zijne *betrekking* eischt.

De *militaire eer* is op één lijn gesteld met de *eer van elk fatsoenlijk man*, met de *koopmanster*, enz. — Die vergelijking komt mij niet juist voor; naar mijne meening staat de *militaire eer* hooger.

De koopman die niet soliede is, zal zijn solieden collega niet benadeelen; hij wordt door dezen genegeerd; het publiek zal zich niet aan hem wagen; hij kan dus het *algemeen* belang niet ernstig schaden. De officier echter, die de achting van het publiek verliest, brengt zijn collega mede in gevaar en, zoo deze zich zelf al sauveert door hem te negeeren, dan wordt het publiek daardoor nog niet gewaarborgd tegen benadeeling, want, zoolang die officier in zijne charge blijft, kan te eeniger tijd aan hem de behartiging van de belangen van het algemeen — *zonder dat het publiek er iets tegen kan doen* — worden opgedragen.

Het is dus noodzakelijk, dat in den militairen stand *ieder individu* waakt voor de *eer van het geheel*.

Ik noemde de *familie-eer* een zusje van de *militaire eer*, maar ik wil ook nog noemen de *eer van de balie* — ik hoop dat die uitdrukking juist weergeeft, wat ik er mede wil zeggen — en dan vragen aan den heer Van der Hoeven, of hij het niet gevaarlijk zou achten voor het vertrouwen dat het publiek in den rechter en in de rechtbanken moet stellen, zoo men van meening was dat de rechters *omkoopbaar* waren? De eer van de balie zou dan eischen, dat werd *bewezen* dat de rechters nog steeds *recht* hadden op de algemeene achting — dat is het algemeen vertrouwen. Hier zou niet gevraagd worden of de rechter — bijv. een *onafzelbare* rechter — door het verspreiden van zoodanig gerucht *persoonlijk* kon worden benadeeld, maar men zou alleen zeggen: het vertrouwen op eene goede rechtsbedeeling wordt daardoor geschokt en dat eischt krachtige mantregelen.

Het komt mij alzoo voor dat de heer Van der Hoeven bij het zoeken naar „den aard der militaire eer” (blz. 90), over het hoofd heeft gezien :

1°. Dat het noodzakelijk is dat het officierskorps — om ons nu maar eens bij dit gedeelte van het leger te bepalen — het onbepaalde vertrouwen van het publiek bezit. Dat het publiek weet, dat het aan dat korps zijne gewichtigste belangen *onbepaald* kan toevertrouwen, wetende dat ieder officier die belangen met de meeste nauwgezetheid zal behartigen, ja, ter verdediging dier belangen — die *hem persoonlijk* niets aangaan — des noods zijn leven zal opofferen;

2°. Dat dit vertrouwen alleen gegrond kan zijn op eene onbepaalde achting, en

3°. Dat *ieder individu* verplicht is te zorgen, dat die onbepaalde achting van het *geheele korps* ongeschonden bewaard blijft. Hij moet niet alleen *voor zich zelven zorgen*, maar voor het *geheel*; hij moet niet vragen: Welk nadeel brengt het *mij* toe? maar: Zal het *geheele korps* er onder lijden?

Nu komt het mij voor dat zulk eene eer, waarbij het *algemeen belang* zoo nauw betrokken is, hooger staat, dan de eer *van ieder fatsoenlijk man*, waarbij *deze alleen* belang heeft.

Thans nog een enkel woord over het *duel*. Vooraf merk ik op dat ik met den heer Van Tuerenhout het gevaarlijk acht het *duel geheel en al* af te schaffen. De gevolgen van zoodanige afschaffing zijn door hem geschetst. Ik ben echter *zéér gestemd voor* een goed stelsel van raden van eer. Ik twijfel niet of de duels, die trouwens bij ons ook niet zoo veelvuldig voorkomen, zullen daardoor nog minder talrijk worden. Zeer juist is echter door den heer Van Tuerenhout opgemerkt, dat de duels niet uitsluitend door den *officiersstand* tot beslechting van geschillen worden gebezigd, maar ook in de burgermaatschappij veelvuldig — misschien nog menigvuldiger — voorkomen.

De heer Van der Hoeven noemt het *duel een misdrijf*, en door misdrijf verstaat hij (bl. 48) „elke daad of nalatigheid, die in strijd is met de wet en waartegen de wet straf bedreigt.” Alzoo wanneer de wet op het *duel* geen straf bedreigt, en nog meer, als de wet, zoo als de heer Van Tuerenhout wil, het *duel* onder

zekere omstandigheden erkent, vervalt, zoo aan die omstandigheden wordt voldaan, ook de qualificatie van misdrijf. Dit is niets nieuws. Zoo verbiedt de wet, dat men iemand zijn eigendom tegen zijn wil ontnemt, en noemt dit: *diefstal*. Dit belet echter niet dat de wet dat ontnemen, onder zekere omstandigheden, erkent en bijv. niet strafbaar stelt de onteigening, de gerechtelijke inbeslagname, enz. mits daarbij aan de, bij de wet voorgeschreven, bepalingen wordt voldaan. De algemeene qualificatie: *het duel is eene poging tot moord of tot verwonding*, kan dus geen beletsel zijn tegen de erkenning van het duel door de wet, evenmin als de qualificatie: *het in bezit nemen van iemands eigendom is diefstal*, belet dat de wet die inbezitname soms toelaat.

Wanneer nu de wet het duel erkent — in Pruisen schijnt dit het geval te zijn, want ik kan niet aannemen dat een *keizerlijke order* zou zijn *in strijd* met de wet — dan kan ik mij ook zeer goed voorstellen, ja dan acht ik het zeer natuurlijk, dat de wet zorgt dat bij het duel zekere regels worden in acht genomen. De wet zorgt immers ook dat bij onteigening zekere bepalingen worden nagekomen. Zoo zal men bijv. den eigenaar van eenig weiland vooraf waarschuwen, en niet zoo maar onverwacht zijn eigendom in beslag nemen en bijv. zijn daarop grazend vee er uitjagen? Zijn er nu gevallen waarin een duel onvermijdelijk kan zijn? Ik geloof ja. Stelt dat ik niet in de gelegenheid ben geweest te toonen dat ik moed en onverschrokkenheid bezit — een vereischte voor ieder officier, — dat ik niet het geluk heb het bewijs daarvoor op de borst te dragen, en iemand mijner kameraden verwijt mij dat ik een lafaard ben. Hij houdt die bewering vol, de raad van eer beslist nu wel dat er geen grond bestaat mij die belediging toe te voegen, maar kan natuurlijk geen *bewijzen* daarvoor aanvoeren. Is er dan een andere uitweg voor mij om te toonen dat ik — niet voor eene *niets beduidende* zaak, maar voor mijne *eer* — er niet tegen opzie mijn leven des noods te wagen. Ik weet wel, dat ik daardoor niet bewijs dat ik tegenover den vijand ook mijne bedaardheid zal behouden, mij moedig en onverschrokken zal gedragen, maar om *dat* te bewijzen ontbreekt mij de gelegenheid. Zou het nu niet veel beter zijn, dat men mij de gelegenheid gaf het bewijs te leveren? Ik geloof het wel, hoc-

wel ik ieders opinie daaromtrent eerbiedig; terwijl ik het ook kan goedkeuren dat na *zulk* een duel straf wordt opgelegd bijv. eene disciplinaire straf aan den beleediger als beide partijen niet gewond zijn, en zwaardere straffen zoo hij den beleedigde verwondt.

Werd de Raad van eer ingesteld, dan zou zeker veel verkeers voorkomen worden, menig woord, in opgewondenheid geuit, zou in tijds teruggenomen worden, en de kameraden zouden niet om nietsbeduidende geschillen, het zwaard tegen elkander ontblooten, zoo als nu wel eens voorkomt, al loopt het meestal heel gunstig af, en — de heer Van der Hoeven zeide dit terecht — zoo als nu wel eens door de publieke opinie wordt geprovoceerd.

De heer DE VLAMING :

Mijnheer de Voorzitter! Na de woorden door U bij het sluiten der vergadering onzer Vereeniging op den 26 November 1875 gesproken, mag het wellicht meer dan gewaagd heeten, zich met een zoo geoefend redenaar als den heer Van der Hoeven in discussie te begeven. Rekenende op de welwillendheid des sprekers en gesteund door zijn eigen woorden, dat het alleen gebrek aan energie verraadt, wanneer men eene moeilijke zaak niet aanvat, ben ik over de bezwaren heengestapt.

Het zal overbodig zijn en heeft van het standpunt van den jurist wellicht ook slechts eene zeer betrekkelijke waarde, wanneer ik, hulde doende aan het welsprekend betoog van den spreker, mij in beginsel vereenig met de veroordeeling onzer vigeerende wetten, alsmede met de voorstellen van den heer Van der Hoeven, om zoowel de thans bestaande competentie te wijzigen als ook om het aanwezig zijn van een militair misdrijf door juristen te doen constateeren. 't Zou te bejammeren zijn, wanneer sprekers vrees mocht blijken gegrond te zijn, en de traditie het treurig bestaan van onze tegenwoordige krijgsraden zou bestendigen. Doch het is niet alleen om mijne adhaesie te schenken aan sprekers hoofdgedachte, dat ik het woord heb gevraagd. Met de meeste aandacht volgde ik ook het tweede gedeelte van de gedrukte rede, waarin spreker zich ten doel stelt om, voor het geval dat zijn vrees omtrent het niet sanctionneeren zijner voorstellen gegrond mocht blijken, aan te geven hoe de gang van zaken zou moeten

zijn, indien de militaire rechtbank uitsluitend uit militairen zou bestaan. Als een geoeftend advokaat heeft spreker daarbij de voordeelen van zijne voorstellen krachtig doen uitkomen, doch naar mijn bescheiden meening de nadeelen, zoowel van het thans gevolgde stelsel als van de wet op de rechtspleging, met te donkere kleuren afgeschilderd.

Mijns inziens moet achtereenvolgens worden nagegaan :

1°. Is het tegenwoordig gevolgde stelsel van militaire rechtspleging slecht?

2°. Is dat stelsel overeenkomstig met de bestaande wet? Zoo niet, dan zoodra mogelijk de verbeteringen aangebracht, die de wet vereischt.

3°. Laat de wet geen verbetering toe, dan wordt spoedige wetsverandering dringend vereischt.

De voorstellen van den spreker zouden nu onder punt 3 hunne plaats vinden. Bij zijn betoog zou hij dan den tegenovergestelden weg hebben moeten inslaan. Nu echter formuleert hij duidelijk zijne plannen tot verbetering, doch in zijne veroordeeling van *stelsel* en *wet* is hij, vooral wat de laatste betreft, naar mijne meening nu en dan onbillijk.

Terwijl ik mij voorstel mijne bewering door enkele bewijzen te staven, stel ik op den voorgrond, dat ook naar mijn gevoelen het stelsel, zooals het thans in den regel wordt gevolgd, veel te wenschen overlaat. De redenen daarvoor zijn door den spreker zeer duidelijk aangewezen: zij concentreeren zich in hoofdzaak in de gebrekkige rechtskennis van den officier; doch ik beweer, dat met onze oude versleten wet in de hand in dat stelsel nog wel verbeteringen zouden kunnen worden aangebracht. Wanneer de spreker zijn wegslepend pleidooi in dien geest hadde behandeld, dan zou mijns inziens het dubbele doel zijn bereikt, dat het aan de eene zijde aanspoorde tot wetsherziening, terwijl het aan de andere zijde voor onze militaire rechters eene vingerwijzing zou hebben kunnen wezen, om toch vooral doordrongen te zijn van het gewicht der betrekking hun door een toch nog altijd van kracht zijnde wet opgelegd. Mocht ik in mijn gevoelen hebben gedwaald, dan zal het aan sprekers rechtskennis weinig moeite kosten mij daarvan te overtuigen.

Op bladz. 79 van het gedrukte verslag lees ik :

Allerverkeerdat is 't voorts, dat de vraagpunten worden gesteld door den auditeur, de tegenpartij van den beklagde, die 't in zijn macht heeft daardoor eene eenzijdige wending aan het onderzoek te geven.

En dan die manier om van uit de verte vraagpunten te stellen! De auditeur die ze verzendt, weet dikwijls niet — en kan natuurlijk dikwijls niet weten, hoe weinig ze ter zake dienende zijn, — hoe vreemd, ja somtijds hoe dwaas 't is, die vragen te moeten stellen."

Ik stel tegenover deze bewering van den spreker artikel 20 R. v. d. L. „De commissarissen zullen worden geadsisteerd door den plaatsmajoor of een daartoe geschikte officier . . . welke persoon de artikelen van verhoor voor den beklagde alsmede de vraagpunten voor de getuigen zal ontwerpen." Dit geldt de verhooren buiten de residentie van den krijgsraad, Mijnheer de Voorzitter, doch zij hebben evenveel kracht en waarde als die in de residentie; op de daardoor verschafte gegevens kan de krijgsraad vonnissen. In artikel 45 lees ik, voor de informatiën in de residentie, waarbij de auditeur de functiën van secretaris vervult : „De auditeur zal de vereischte artikelen voor het verhoor van den beklagde in gereedheid brengen en dezelve vóór den aanvang van het verhoor aan officieren-commissarissen overgeven, ten einde hen in de gelegenheid te stellen om, zoo zij daarop eenige aanmerkingen hebben, die te doen veranderen." Van verzenden wat het eerste geval betreft, dus geen quaestie, en wanneer ik nu artikel 45 met artikel 20 vergelijk, dan concludeer ik dat aan de secretarissen van de informatie de *verplichting* is opgelegd de vragen te stellen en aan de commissarissen het *recht* is gegeven van te approbeeren, en wanneer ik nu naga dat beide informatiën van evenveel gewicht zijn, dan kom ik geenszins met den spreker tot de conclusie, dat de wetgever naar aanleiding van artikel 45 zelf reeds begrepen heeft dat commissarissen niet voor hun taak berekend zijn. Merk wel op, Mijnheer de Voorzitter, ik beweer niet dat officieren-commissarissen wél voor hun taak berekend zijn, doch ik wensch geenszins het betoog te contrasigneeren dat dit reeds in de wet is erkend.

Op bladz. 81, handelende over de wijze van rechtspleging onzer krijgsraden, lees ik:

„De stukken worden voorgelezen, en na eenig debat valt in den regel terstond de beslissing.”

Ik vraag U met bescheidenheid, Mijnheer de Voorzitter, is het een bewijs dat de wet niet goed is, wanneer men geen gebruik maakt van de ruimte, die tot overdenking van eene zaak wordt gegeven, en liever dadelijk overgaat tot het resumeeren van het vonnis. Ik vertrouw dat de geachte spreker de eerste zal zijn om toe te geven, dat de wet tijd tot overdenking laat. Artikel 183 zegt: „dat nadat de zaak voldoende is geïnstrueerd, de auditeur binnen 2 × 24 uur dienen zal van zijn conclusie van eisch.” Art. 203 zegt verder: „Binnen drie dagen nadat de auditeur zijn voordracht heeft ingediend, wordt de zaak door den krijgsraad in overweging genomen en tot het wijzen van het vonnis overgegaan.”

Onmiddellijk daarop citeert de spreker het belang dat er voor den rechter in is gelegen, om de getuigen en den beklagde te *zien*, en wijst hij op de nadeelen, die de krijgsraad van het niet *zien* en *hooren* noodzakelijk moet ondervinden. Van den beklagde kan, dunkt mij, geen sprake zijn, want hem *ziet* en *hoort* de krijgsraad altijd (art. 108); doch ook het *zien* en *hooren* van getuigen is krachtens art. 172 toegelaten. Ik lees daar: „Wanneer de auditeur of de krijgsraad van begrip is, dat er nog nader verhooren, hetzij van den beklagde, hetzij van getuigen zouden behooren te geschieden, zullen dezelve in den vollen krijgsraad worden gehouden.”

De geachte spreker noemt op grond van deze achtelooze handelwijze van den krijgsraad „het stelsel ellendig;” ik geef dit binnen zekere grenzen toe, doch dan treft dit verwijt niet de wet, en wanneer wij nog langer naar deze wet moeten handelen, zouden wij in overeenstemming met hare bepalingen, ook reeds deels den spreker bevredigende veranderingen kunnen aanbrengen.

Ik wensch niet op te komen tegen de bewering dat ook aan den krijgsraad een afzonderlijke griffier zal moeten worden toegevoegd, doch bij de verdediging van de noodzakelijkheid daarvan gaat de spreker naar mijn inzien te ver, door te zeggen: „De auditeur is rechter-commissaris, openbaar aanklager, griffier, verdediger, in

vele opzichten president, wat al niet?" Van *president* is toch geen sprake; de president van den krijgsraad is een hoofdofficier, die met de wet in de hand de formaliteiten waarneemt, en geen inbreuk op zijne waardigheid duldt; ook wordt de decentie tegenover den voorzitter voorzeker nimmer door den auditeur uit het oog verloren. Gezocht zal ook wel de bewering mogen heeten, dat de auditeur *verdediger* is, en zwak is het argument, wanneer het uit art. 188 werd geput; in geenen deele mag voorts, ik toonde dit vroeger aan, de auditeur als rechter-commissaris worden beschouwd. Was hij werkelijk verdediger, dan noem ik het met twee maten meten, wanneer bij het stellen der vragen door den auditeur op blz. 79 gewezen wordt op het gevaar, dat hij de *legenpartij van den beklagde* is.

Op bladz. 66 lees ik: „want van *geen enkele* bepaling is de nakoming op straffe van nietigheid voorgeschreven,” terwijl toch in art. 208 wordt gezegd: „In vonnissen, ten nadeele van den beschuldigde gewezen, moet de misdaad worden uitgedrukt op poene van nulliteit.”

Met nadruk wordt door den spreker gewezen op de uitgebreide rechten van den garnizoens-commandant; ik beken dat er, met de letter van onze wet in de hand, veel waars in sprekers bewering is gelegen, doch ik houd mij ook hier overtuigd, dat hij de grootte van dit bezwaar zoo breed heeft uitgemeten om des te zekerder *la mort sans phrase* over onze wet uit te spreken, terwijl hij wellicht zal toegeven, dat in de practijk dit bezwaar zoo groot niet is. Hem zal zeer zeker bekend zijn de aanschrijving van den advocaat-fiscaal van 2 Juni 1847 luidende:

„Wanneer een commandeerend officier een disciplinaire straf heeft opgelegd, kan daarop teruggekomen en de zaak als nog voor den krijgsraad worden gebracht.” In gelijken zin is ook door het Hoog Militair Gerechtshof bij sententie van 25 Juni 1847 beslist. Ook nu herhaal ik, dat het wenschelijk is de bepaling te wijzigen, doch ik blijf er bij dat de toepassing geen groote bezwaren oplevert. Ik zou mij juist die bezwaren voor den geest kunnen halen, wanneer het beginsel van den spreker werd erkend — dat dit recht van den garnizoenscommandant bepaald in toepassing zou moeten worden gebracht bij gevallen, waarin

vervolging *nadeelig* op de handhaving der discipline zou werken (bladz. 70).

Ik beken gaarne, Mijnheer de Voorzitter, dat ik langen tijd bij die uitdrukking heb stilgestaan; ik heb mij echter geen dergelijk geval kunnen denken en mij kwam bij herhaling voor den geest, hoe juist bij een jurist, die vóór alles *recht* wil, zulk een denkbeeld kan opkomen; ik ben geëindigd met het te beschouwen als eene overdreven belcefdheid van den spreker tegenover de militaire discipline.

Hiermede, Mijnheer de Voorzitter, stap ik af van het eerste gedeelte van mijn betoog, waarvan ik de strekking nogmaals resumeer in deze woorden: dat, naar mijn bescheiden meening, de geachte spreker bij zijn krachtig betoog tot herziening van het reglement op de rechtspleging, zich meermalen heeft laten verleiden om de grieven ten laste van het bestaande stelsel van rechtspleging te doen drukken op de bestaande wet.

Ik ga thans over tot de beschouwing van een op zich zelf staand punt van sprekers rede, waarin ik eveneens met den spreker van opinie verschil.

Behoudt men de tegenwoordige militaire rechtbanken, dan wil spreker de instelling van krijgsraden voor een zekeren tijd; daarin zullen officieren zitting moeten hebben, die van het *militair recht* eene studie hebben gemaakt. Die concessie kwam mij bij het lezen op bladz. 74 eenigszins vreemd voor. De spreker vult dan ook op bladz. 82 zijne meening aan en zegt daar, dat hij niet alleen het *militair recht* maar ook de algemeene *notiën* van *recht* bedoelt. Gaarne juich ik dat denkbeeld toe; maar evenals ik meen te hebben aangetoond dat de spreker, in zijn ijver om het goede tot stand te brengen, bij de veroordeeling van het bestaande niet vrij van overdrijving is, evenzoo doet hij onrecht aan het standpunt, waarop in dit oogenblik de studie en de kennis van het militair recht bij het meerendeel onzer officieren zijn gesteld. „Niet gelijk nu,” zoo lees ik, „van buiten leeren van artikelen. Niet gelijk nu, al de gevallen van verraad, van desertie, achter elkaar opnoemen; dat heeft geen nut, maar algemeene rechtsbeginselen, algemeene begrippen. — Het onderwijs van het militair recht verkeert ten onzent in een treurigen toestand. — In

plaats van officieren, die 't zelve niet hebben kunnen leeren, moet het aan juristen worden opgedragen, enz." Ik laat daar, Mijnheer de Voorzitter, of de geachte spreker bij nader inzien mij niet zal toegeven, dat de delicate medebracht, om, wanneer men iets in zulke krasse bewoordingen veroordeelt, vooraf nauwkeurige informatiën te nemen in hoeverre dat ongunstig oordeel op goede gronden steunt; doch ook tegen het beginsel der redeneering moet ik, met het oog op de bestaande toestanden, opkomen. Zou werkelijk een jurist de aangewezen man zijn, om onder de *tegenwoordige omstandigheden* aan onze toekomstige officieren *militair* recht te leeren? Ik zou met des sprekers eigen beweringen voor oogen moeten zeggen: geen *militair* recht; het eigenaardig standpunt van den *militair* is den jurist onbekend, doch wel *algemeene begrippen* van recht. Dit laatste zou ik ten volle beamen, doch wanneer ik daarbij van de onderstelling uitga, dat de klacht over het onderwijs in hoofdzaak dat aan de militaire academie geldt, zou ik aan den spreker willen vragen of dan zijne wenschen alleen te bereiken zouden zijn door aan een jurist een groot tractement als lokaas voor te zetten (pag. 83); zou de quaestie van den tijd bij hem ook niet in aanmerking komen? En indien dan aan spreker gevraagd werd: hoeveel tijd wenscht gij voor uw rechterlijk onderwijs te zien uitgetrokken, zou hij zich dan met een 30 tot 40tal uren tevreden stellen? Ik betwijfel het en hij zal toch niet willen beweren dat de tijd van duur van den academischen cursus moet worden ingericht naar de meerdere of mindere omvangrijkheid der rechtsstudiën? Neen, Mijnheer de Voorzitter, dat is, dunkt mij, de weg niet. Onze rechtsloestand moet veranderen, dat staat vast, maar laat ons de zaak niet met eene zuivere onderwijsquaestie gaan vermengen!

Intusschen wordt geenszins bij het tegenwoordig onderwijs in het *militair* recht uitsluitend daarvan memoriewerk gemaakt. Gaarne beken ik, dat bij onze instructeurs de algemeene kennis der rechtsbegrippen, al trachtten ze die ook door eigen studie aan te vullen, onvolkomen is. Dank zij echter de groote verdiensten van onzen tegenwoordigen advocaat-fiscaal, bezitten wij in zijne toelichting op het C. W. een onschatbaar werk, om dat vreemdsoortig samenstel te leeren begripen en zoo goed mogelijk toe te passen; het ligt

voor de hand, dat dit werk in de eerste plaats de grondslag vormt van onze militaire rechtsstudie. Verder slaan ons ten dienste de opmerkingen over de Nederlandsche strafwetgeving door mr. H. van der Hoeven, de militaire rechtspleging van mr. Winckel, en nog enkele andere, die ons de gelegenheid geven om eenig inzicht te krijgen in de bestaande toestanden. De rechtspleging is een reglement, dat beschouwd en gekend moet worden. Het C. W. behoeft niet van buiten te worden geleerd; het moet worden begrepen, voor zoover dit althans mogelijk is. Ik verwacht van de billijkheid van den spreker, dat hij zal bekennen in zijne veroordeeling, althans wat het onderwijs aan de militaire academie betreft, te ver te zijn gegaan. Doch ook bij de korpsen zal ontegenzeggelijk wel gestreefd worden, om zooveel mogelijk tegemoet te komen in de bezwaren aan het onderwijs in het militair recht verbonden. Daarheen zal men toch wel geen jurist kunnen zenden.

In onze tegenwoordige toestanden kan, naar mijne meening, evenmin een jurist onze toekomstige officieren tot rechters vormen. Al beamen wij ten volle de opinie van den spreker, dat in de eerste plaats de kennis der algemeene rechtsbegrippen ook voor den militairen rechter noodzakelijk is, wij moeten niet vergeten, dat met dien eisch, hoe billijk overigens uit het oogpunt van den jurist, bij het militair onderwijs niet naar behooren rekening kan worden gehouden. Het tegenwoordig standpunt van de militaire wetenschap eischt dringend, dat men allen beschikbaren tijd voor de studie daarvan in beslag neemt, en niet dan noode kan daarvan iets voor andere vakken worden afgescheiden. Sprekers wenschen zullen dus, wat de bijzondere vorming der militaire rechters betreft, eerst verwezenlijkt kunnen worden, wanneer de wet zoodanig is gewijzigd, dat aan slechts enkele daartoe genegen en geschikte officieren eene rechtskundige opleiding behoeft te worden gegeven. Thans is dit onmogelijk en moet men, woekerende met den beschikbaar gestelden tijd, de wet, onder gebruikmaking van de rechtskundige studiën van anderen, met aandacht lezen en trachten te begrijpen; van memoriseeren van wetsartikelen mag daarbij, vooral wat het C. W. betreft, geen quaestie zijn.

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, de werkelijkheid! Ik kan mij begrijpen dat zij met kracht door elk jurist wordt bestreden. Het

zou mij aangenaam zijn, wanneer ik den spreker overtuigd had dat zijn ideaal onder de bestaande omstandigheden niet is te bereiken; persoonlijk zou het mij nog aangenamer zijn, wanneer ik hem tot de bekentenis had gebracht, dat hij bij zijne veroordeeling die omstandigheden niet getrouw in rekening had gebracht.

De heer DE BAS zegt: Onder de schoonste gedeelten der redevoering van mr. H. Van der Hoeven in de bijeenkomst van 26 Nov. jl., lette men vooral op zijne behartigenswaardige wenken, dat in het gelukkige, welvarende Nederland het leger *niet* is een kaste *builen* de gewone maatschappij, doch een *integreerend* deel daarvan uitmaakt. Niet het leger *tegenover* het volk, maar het leger als vertegenwoordiger *van* de natie, mét haar *gelijke rechten, gelijke lasten* deelachtig. Minder dan bij eenige andere mogendheid, heeft ooit in Nederland afscheiding bestaan tusschen het burgerlijk en het militair element; provincialisme moge nog zijn te onderkennen, doch minachting van leger of vloot was immer vreemd onder ons. Het jongste nummer van de *Vragen des Tijds* (1), in zijn militair artikel vooral bij de inleiding merkwaardig, doet uitkomen, dat weleer, minder *tegenkanting* dan *doodende onverschilligheid* bestond tegenover het militaire wezen: een karaktertrek, sinds de laatste jaren dermate gewijzigd, dat bij toenemende belangstelling omtrent de militaire zaken, vooral het premordiale vraagstuk van al- of niet-dienstvervanging betreffende, het grootste gevaar dreigt, niet meer van de zijde der zoogenaamde anti-militaristen, maar van de zijde der warme vrienden — en onze Vereeniging telt gelukkig velen onder hen — wier hevige omhelzingen niet minder gevaarlijk zouden zijn, dan de aanvallen der vroegere bestrijders. Gaan wij zeker niet verder meê met den invloedrijken schrijver dezer bewering, wanneer het zijne oplossing geldt van het vraagstuk der legervorming, toch geeft zijn pleidooi ten gunste eener toenemende belangstelling der burgermaatschappij in legerzaken, naast de rede van mr. Van der Hoeven, aanleiding, kortelijk aan te toonen, dat de band, die in ons land de burgerlijke en de militaire elementen in de maatschappij te zamen bond, steeds zoo nauw was aangehaald, dat niet alleen de deugden,

(1) Over algemeene oefenplicht, door J. K. H. de Roo van Alderwerelt. Februari-afl levering 1876.

maar ook de feilen van wetgeving voor de maatschappij in het algemeen, meestal bij het militair bestuur in het bijzonder trouw werden afgespiegeld. De grieven tegen het militaire recht (formeel zoowel als materieel) mogen dan ook minder aan het legerbestuur worden verweten, dan beschouwd als het onvermijdelijk uitvloeisel van de achterlijkheid der algemeene, burgerlijke strafwetgeving, welke eerst behoort te zijn geregeld, alvorens de exceptiën in het militaire wezen kunnen worden bepaald. Eerst de regel, dan de uitzondering.

Als tegenstelling van het treurige, doch allcziens ware verhaal der militaire jurisdictie, ons zoo geestig door den spreker op de jongste November-vergadering ontwikkeld, wil ik enkele trekken aanhalen uit de geschiedenis van het Nederlandsche, burgerlijke strafrecht, om te doen uitkomen, hoe nauw beiden te samen gaan, en hoe de ellendige toestand van ons militaire strafrecht niet op zich zelf staat, maar rechtstreeks het gevolg is van de gebreken onzer strafwetgeving in het algemeen.

Slechts een zeer korten tijd mocht Nederland zich verheugen in eene oorspronkelijke strafwetgeving. Het Crimineel Wetboek voor het Koninkrijk der Nederlanden op den 1ⁿ Februari 1809 ingevoerd, verloor zijn kracht ten gevolge van de staatkundige omstandigheden in den aanvang van 1811; terwijl na de omwenteling van 1813 niet voormeld wetboek werd hersteld, doch „*bij provisie en totdat daaromtrent nader zal zijn voorzien*” het Fransche Code Pénal gehandhaafd.

Hoewel nu art. 100 der Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden van 29 Mei 1814, nagenoeg gelijkkluidend overgenomen in art. 163 der Grondwet des Koninkrijks van 1815, evenals art. 161 der herziene Grondwet van 1840, voorschreef „*een algemeen Wetboek van lijfstraffelijk recht*”; terwijl art. 146 der herziening van 1848 luidde: „*er is een algemeen Wetboek van strafrecht*” — is de grondwettige belofte van 1814, tot nadeel van het algemeen volksbelang, daarmee tot nadeel van de krijgsmachten, nog altijd on vervuld. De Grondwet eischt eene nationale codificatie, ook van het strafrecht; de Fransche Code *was* eene codificatie; sinds de wijzigingen gedurende 60 jaar daarin aangebracht door allerlei wetten en verordeningen, is het kenmerk van *codificatie*, dat is éénheid van gedachte en uitdrukking, geheel verloren gegaan, is de burgerlijke strafwetgeving wellicht minder belachelijk dan die voor zee- en landmacht, doch is

eveneens onvolledigheid, tegenstrijdigheid, verwarring ontstaan en doet zich de behoefte aan eene nieuwe codificatie nijpend gevoelen.

Onderkennen wij nu niet, Mijnheer de Voorzitter, zelfs na een zoo vluchtig overzicht, voor de maatschappij in het algemeen dezelfde behoefte, die mr. Van der Hoeven ons voor het leger in het bijzonder heeft afgespiegeld?

Even als op het gebied der militaire strafwetgeving, zijn opvolgend in 1814, 1827, 1847, laatstelijk in 1859, nieuwe ontwerpen vervaardigd tot samenstelling van een nieuw Wetboek van Strafrecht. Deskundigen zwaaien aan dat van 1847 veel lof toe; doch bij den voortgang der wetenschap, ook op het gebied van codificatie, scheen dit ontwerp achterlijk bij de thans vigeerende wetten in het buitenland — Duitschland, Italië, België. De behoefte aan hervorming werd intusschen steeds dringender, dat het Z. M. onzen geërbiedigden Koning behaagde op den 28^{en} September 1870 eene Staats-Commissie te benoemen, samengesteld uit gelezenen der keurbende van Neerland's rechtsgeleerden, tot het ontwerpen van een Wetboek van Strafrecht.

Op den 1^{en} October 1870 door den Minister van Justitie geïnstalleerd, diende deze Commissie op den 13^{en} Mei 1875 — dus binnen 5 jaar — haar ontwerp in: inderdaad zeer spoedig met het oog op den omvang dier arbeid, sinds door den druk bekend gemaakt.

Merkwaardig is het standpunt door de Staats-Commissie tot hare verrichting ingenomen. Met volkomen waardeering van het Code Pénal, in zijn tijd, dat is bijna 70 jaar geleden, een hoogst verdienstelijk werk, tot welks samenstelling Napoleon — hoewel geen rechtsgeleerde, toch ook als wetgever een *groot* man — krachtig medewerkte, verwierp de Staats-Commissie wijselijk elk denkbeeld van *herziening* van het „Code”, — wijl de strafrechtswetenschap zich sinds even hoog ontwikkelde boven het Code Pénal, als dit bij zijne geboorte stond boven de strafwetten van vroegere eeuwen; — evenmin verlangde de Staats-Commissie, wilde zij niet een achterlijk ontwerp leveren, *aansluiting aan de reeds vermelde ontwerpen van 1814, 1827, 1847 en 1859*; terwijl zij, zonder te verzuimen buitenlandsche wetboeken te raadplegen — als dat van België van 1867 (in veel opzichten eene herziening 1875/76.

van het Code Pénal, — het Duitsche van 1869/70, en de jongste Italiaansche ontwerpen de gedachte verwierp, één daarvan te kiezen als algemeen grondslag voor haar hoogst belangrijk werk.

De Staats-Commissie heeft getracht een *zelfstandig* standpunt in te nemen tot codificatie van een eigen Nederlandsch Strafwetboek, neergelegd in een *nieuw, zelfstandig en volledig ontwerp*.

Niet aan ons te beoordeelen, in hoe ver de Commissie is geslaagd; alleen betreuren wij het feit, dat het mandaat, aan de Commissie verstrekt, niet tevens de militaire strafwetten omvatte. Mocht de omvang van haren arbeid daarmede ongetwijfeld zijn verbreed, de indiening van hare voorstellen dientengevolge eenigszins vertraagd, toch achten wij, bij de tegenwoordige denkbeelden omtrent de militaire strafwetgeving, dat tot eenheid van gedachte en uitdrukking, zoo in burgerlijke als militaire wetgeving, ook deze herziening eigenaardig behoorde tot de taak dezer Commissie.

Thans zullen, bij aanneming van het ontwerp, alle strafwetten, behalve de *militaire*, en alle strafrechterlijke bepalingen voorkomende in andere wetten, behalve de fiscale — behandelende een eigenaardig soort van vergrijpen — in het Wetboek zijn opgelost. Te meer daarom betreuren wij de beperking in het mandaat der Commissie, wijl de herziening der militaire strafwetten, waartoe de gelegenheid juist nu zoo gunstig en eenvoudig scheen, nogmaals is verschoven. Zoolang voornoemd Wetboek nog niet in openbare behandeling bij de Vertegenwoordiging is gekomen, staat nog altijd de deur open, om, der Staats-Commissie de herziening ook der militaire wetgeving opdragende, tot eene spoedige en gewenschte solutie van dit sinds zoo lang aanhangige vraagstuk te geraken.

Veroorlooft mij dit te ontwikkelen, tot aansluiting aan de uitmuntende denkbeelden van den heer Van der Hoeven in het eerste gedeelte zijner rede, het *formeele* militaire recht behandelende: in mijne opvatting, de practische, eenvoudige, tevens zeer oorspronkelijke oplossing van de quaestie. Dat eerste gedeelte verkrijgt te meer waarde door het tweede gedeelte der voordracht, als ware het schalks daarnachtergeschoven; doch aan de uitvoering

waaraan, mijns bedunkens, zulke overwegende bezwaren zijn verbonden, dat bovendien de vragen zoo weinig oplost, dat juist de waarde van de eerste voorstellen door tegenstelling van het tweede gedeelte te duidelijker in het oog springt.

Ik herinner er aan, Mijnheer de Voorzitter, dat, wanneer het ontwerp Wetboek van Strafrecht als tegenwoordig, wellicht in eenigszins gewijzigden vorm, mocht worden aangenomen, daarmede het *materiële* gedeelte der burgerlijke strafwetgeving zal zijn geregeld. Vervolgens zal het *formeele* recht — procedure — thans vervat in het *Wetboek van Strafvordering*, wellicht eveneens zijn te wijzigen of geheel te vernieuwen; een volledig ontwerp daartoe is reeds sinds 1867 gereed, doch niet in werking getreden als gevolg van de telkens mislukte pogingen tot rechterlijke organisatie.

Met deze beide wetboeken zal het nieuwe strafwetgevende gebouw in de maatschappij zijn onder dak gebracht — doch het leger met zijne strafwetten meer dan ooit alleen staan.

Logisch komt het voor, tot het verkrijgen van gelijk recht voor allen, in de eerste plaats de strafvordering en het strafrecht *voor het algemeen* vast te stellen: eerst daarna kunnen de *noodige exceptiën* worden geregeld: dat zijn voor de krijgsmachten in den Staat de uitzonderingen, gegrond op de eigenaardige militaire verhouding tot handhaving van orde en tucht in de gelederen. Met het oog op dezen exceptioneeelen toestand blijft zeker noodig een *Militair Wetboek van Strafrecht* — dat is wat wij thans bezitten: een *Crimineel Wetboek*, doch *nieuw* althans *gewijzigd*, een arbeid, die *toch in elk geval* moet worden ondernomen. — Naast het tegenwoordig ontwerp der Commissie blijve dus steeds een ander materieel Wetboek noodig voor militaire delicten. Mag in het eerstgenoemde reeds worden acht geslagen op de militaire strafwetten, dan kan het nieuwe Crimineel Wetboek veel eenvoudiger, betrekkelijk weinig omvattend worden, als ware het eenvoudig een catalogus van zuiver militaire delicten. Deelt men bovendien, wellicht ondergeschikte punten uitgezonderd, het denkbeeld van den heer Van der Hoeven, om de krijgsmachten, leger en vloot, in tijd van vrede, met opheffing van de thans vigeerende rechtspleging bij zee- en landmacht, formeel te onderwerpen

aan het gewone Wetboek van Strafvordering, en zal ook dit, als gezegd, bij invoering van het Wetboek van Strafrecht tevens vernieuwing eischen, dan wenschten wij wel, dat daarbij tegelijkertijd een zuivere grondslag tot berechting van militaire misdrijven en overtredingen kon worden aangenomen, op de wijze als door mr. Van der Hoeven ontworpen, waarbij van alle, ook militaire delicten, worde kennisgenomen door den gewonen rechter, deze het *schuldig* of *onschuldig* uitspreekt, met aanwijzing van het wetsartikel, waaronder het feit valt: alleen de *materie van straf* door de militaire leden van de rechtbank worde bepaald.

X Ik erken, hoewel niet voor eene jury gestemd, zoodoende mede te werken tot invoering van een jury in omgekeerden zin; doch, Mijnheer de Voorzitter, evenmin als ik voor tijden van oorlog iets beters weet dan de krijgsgaden, mits toevoeging wellicht van meer rechtsgeleerden, weet ik voor vrede iets beters voor te stellen dan spreker wilde, en help ik liever opbouwen dan afbreken. Moge bovendien tegen den tijd, dat het Wetboek van Strafvordering ook voor het leger en de vloot zal gelden, het beginsel van *verplichten persoonlijke dienst* zijn ingevoerd; alsdan zal het zeker onzen rechtsgeleerden, die dan zelve als krijgsman de beteekenis van orde en militaire tucht van nabij leerden kennen, minder moeilijk vallen over zuiver militaire delicten te oordeelen en kan hun de berechting van militaire overtredingen veilig worden toevertrouwd.

Tot eene bespoedigde herziening der militaire strafwetten uit ik dus den wensch, „dat aan *dezelfde Staats-Commissie, die thans het Wetboek van Strafrecht heeft ontworpen* — nog, zoo ik meen, in behandeling bij den Raad van State — *vooral* nog ook de *herziening der militaire rechtspleging* moge worden opgedragen,” der Commissie, daartoe zoo noodig militaire leden toegevoegd; wellicht kon dat geschieden, in overleg met de nog bestaande Commissie tot herziening der militaire strafwetten.

Volgens het ontwerp der Commissie werd, ingevolge haar mandaat, de militaire wetgeving als tegenwoordig onveranderd gehandhaafd, kwamen daarbij van de militaire wetten alleen ter sprake, „wanneer deze bespreking niet te vermijden viel.”

Uit den aard der zaak bestaat nu reeds daarmee hier en daar aanraking, zooals onder anderen art. 99 van het Ontwerp, als slotbepaling van het 1^e Boek, de subsidiaire kracht van het algemeene deel van het gemeene strafrecht ook voor het militaire strafrecht uitdrukkelijk erkent. De vraag, welke feiten, thans in de militaire wetten met straf bedreigd, zouden kunnen vallen in de bepalingen van het gemeene recht, tot aanzienlijke vereenvoudiging der militaire strafwetboeken, ware onzes inziens, zoodoende spoediger en beter uit te maken, dan bij een geheel afzonderlijke herziening der militaire strafwetten, welke anders op een definitieve regeling der algemeene strafwetten zal behooren te wachten. Dat bedoelde uitbreiding van de taak der Commissie minder moeielijk zal vallen, blijkt onder anderen bij de artt. van het 1^e Boek, — art. 11, 12 en 13 — waarbij de militaire strafwetten onvermijdelijk in aanmerking moesten komen. Waarschijnlijk zullen daartoe, ten opzichte van militaire delicten, in het tegenwoordig ontwerp wijzigingen noodig zijn met het oog op daden, die in het belang der burgermaatschappij niet of slechts met lichte straffen bedreigd, daarentegen in den militairen stand, zal deze aan het doel der instelling beantwoorden, zwaarder behooren te worden gestraft. Dit geldt onder anderen de straffen voor *dronkenschap* bepaald; maar ook dit achte men een gering bezwaar bij de overweging, nu reeds geldig, dat te onzent een iegelijk nuchter behoort te outgelden, wat hij in dronkenschap misdreef: moeielijker ware de zaak in Engeland, alwaar dronkenschap geldt als *verzwarende* omstandigheid, of wel in Italië, dat, meer luchthartig gestemd, dronkenschap als *verlichtende* omstandigheid in rekening brengt.

Eveneens bevat het ontwerp thans reeds feiten, ook voor de strafwetten bij de marine toepasselijk, onder anderen bij de behandeling der scheepvaartmisdrijven, waarbij in aanmerking komt de speciale verhouding van den schipper tot zijn vaartuig, van den matroos tot den schipper, enz.

Wil men dus zelfstandige codificatie der Nederlandsche strafwetboeken, waarbij een zelfde eenheid van gedachte en uitdrukking heerscht zoowel in burgerlijke als militaire strafvordering en strafrecht: dan worde vooralsnog de herziening,

ook der militaire strafwetten, opgedragen aan *dezelfde Commissie*, waaraan de samenstelling van het tegenwoordige ontwerp van strafrecht was opgedragen. Tot die taak behoorde dan, wanneer de voorstellen van mr. Van der Hoeven ingang vinden, het treffen van juiste bepalingen omtrent de toevoeging van officieren aan de rechtbanken bij de behandeling van militaire delicten; vervolgens het ontwerpen van een nieuw Wetboek van militair strafrecht, nam. een nieuw Crimineel Wetboek, alleen militaire delicten behandelende, dat waarschijnlijk zeer kort kan worden samengevat.

Blijft te beslissen, in hoeverre ook de schutterijen, b. v. bij eene andere organisatie, in verband met die van het leger, aan de militaire strafwetten behooren te worden onderworpen.

Hoezeer mr. Van der Hoeven het woord *marine* niet noemde, achte men wijziging in de rechtspleging bij de zeemacht nog meer urgent dan bij het leger, wijl toch in de maritieme vierschaar alle rechtsgeleerde tusschenkomst ontbreekt, de functie van auditeur uitsluitend door de officieren van administratie wordt vervuld.

Onder de ondergeschikte punten, waaromtrent wij met mr. Van der Hoeven van zienswijze verschillen, behoort:

1°. dat wij de militaire delicten bij *alle* rechtbanken zouden willen zien behandelen; —

2°. *bespoediging van instructie*, door immer aan de behandeling der militaire delicten den voorrang te schenken; —

3°. dat wij geen officieren voor *vast* of voor *langen tijd*, maar als thans, bij toerbeurt wilden benoemen, uit vrees van te verkrijgen *half goede* juristen, daarentegen, lettende op den tegenwoordigen vooruitgang der krijgskunst, officieren te weinig op de hoogte van hun eigenlijken werkkring. Bovendien geldt het bij zoodanige nieuwe regeling niet de behandeling van vraagstukken van jurisdictie, maar alleen toepassing der mate van straf in militaire verhouding, — een mate, die elk officier moet weten te bepalen;

4°. *het niet-wenschelijke van absolute afschaffing der auditeurs-militair* — immer tijdens den oorlog noodig: anders worde toch vereischt; aanwijzing van rechtsambtenaren, reeds in vrede, tot den dienst van auditeur. Voor tijden van oorlog en in volle zee worde de militaire rechtspleging als thans, zoo al naar de behoeften des tijds gewijzigd, gehandhaafd; wél wenschten wij, met toevoeging van meer dan één rechtsgeleerde aan de krijgsraden.

Daarmede gelooven wij, dat het formeele en het materieele recht, zoo voor de burger- als voor de militaire maatschappij, gelijk zullen worden, in zooverre de speciale militaire verhouding dit mogelijk maakt: eene eenheid, wenschelijk in het belang van den *Staat* tot uitvoering der grondwettige belofte; van de *natie* tot gelijkheid van allen voor de wet zonder uitzondering dan die, gegrond op de noodzakelijkheid; van het *leger*, bevrijd uit de min gunstige verhoudingen, waarin het tot heden was geplaatst, tegenover de berechtiging in de overige maatschappij, waarvan het toch een integreerend deel uitmaakt.

De heer SIX herinnert aan de woorden, door den generaal Grant gesproken bij de aanvaarding van het presidium der Vereenigde Staten: „Het zal mijn streven zijn, de slechtste wetten met de meeste gestrengheid uit te voeren; dit is het eenige middel om ze veranderd te krijgen.” De behartiging dier stelling, die spreker met groote letters op al onze publieke gebouwen zou willen schrijven, ware èn in de burgermaatschappij, èn op militair gebied in staat om veel goeds tot stand te brengen. Ieder die, hetzij door zijne betrekking genoodzaakt, hetzij uit ambitie (en als die dan lang heeft geduurd dwingt het sprekers bewondering af), — den weg heeft gezocht in het labyrinth van voorschriften en bepalingen voor het Nederlandsche leger, zal toegeven dat niet het militair *rechtswezen* alleen, maar de gansche militaire *wetgeving*, uit het drievoudig oogpunt van redactie, samenhang en vorm veel, *ja zeer veel* te wenschen overlaat.

't Reeds ver gevorderd uur, terwijl de heer Van der Hoeven nog niet aan het woord was, dwingt hem tot kortheid. Slechts enkele voorbeelden. Spreker wijst op de hoogste van alle militaire wetten, *de Grondwet*. Art. 183 zegt, dat de lichting *van het loopende jaar* tot eerste oefening *hoogstens* twaalf maanden onder de wapenen kan gehouden worden. Hoe wil men in 's hemels naam de lichting *van het loopende jaar langer dan twaalf maanden* bijeenhouden?

Het reglement op den inwendigen dienst bij de infanterie. — Alle betrekkingen worden er in omschreven, — van den regiments-kommandant tot den korporaal . . . één der voornaamste is

totaal vergeten; die van den luitenant-adjudant; hoe is 't mogelijk? vraagt spreker. Toch is 't waar.

De heer De Bas heeft in het licht gesteld, dat het civiele rechtswezen uit een grondwettelijk oogpunt veel te wenschen overlaat, het militaire rechtswezen verkeert bepaaldelijk in een *ongrondwettigen* toestand. De rechtspleging bij de landmacht, het Crimineel Wetboek en het reglement op de krijgstuicht, zijn gearresteerd bij besluit van den Souvereinen Vorst. Art. 146 der Grondwet zegt echter: „De *wet* regelt insgelijks het rechtsgebied over het krijgsvolk en de schutterijen.” Nu weet spreker zeer goed, dat men op grond en van verscheiden arresten van den Hoogen Raad, en van eene wet van 1854, — waarbij verschillende souvereine besluiten (dat is dus *bij wet*) buiten werking gesteld werden, — betoogt, dat een besluit van den Souvereinen Vorst kracht van wet heeft, gelijk staat met *wet*. Maar daar is, naar spreker meent, alleen de rede van een besluit van den Souvereinen Vorst, *afgekondigd in het Staatsblad*; terwijl noch de rechtspleging, noch het reglement op de rechtspleging, noch het Crimineel Wetboek daarin zijn opgenomen. *Spreker* acht zich inmiddels niet bevoegd uit dit oogpunt de *wettelijke* kracht dier reglementen te ontkennen; maar er is een ander bezwaar. Het is een feit dat al die voorschriften herhaaldelijk *bij koninklijk besluit*, zelfs *bij ministeriële aanschrijving*, zijn gewijzigd, waaruit men wel moet afleiden dat zij geen wetten zijn. Spreker althans acht het niet denkbaar dat een Nederlandsch verantwoordelijk Minister van Oorlog zijn contraseign zal verleen en aan een koninklijk besluit, ten doel hebbende *een wet te wijzigen*. Hij kan dus niet anders dan aannemen, dat de bedoelde voorschriften *geen wetten zijn*. Wat is nu het ongelukkig gevolg? Dat men getracht heeft met het bestaande voort te sukkelen, om te zien of men zóó de zaak „gaande kon houden.” Telkens wanneer er verschil ontstond over de uitlegging van een artikel, verscheen eene ministeriële aanschrijving om in de zaak te voorzien. Daardoor is ontstaan een labyrinth van bepalingen. Onwillekeurig denkt spreker hier aan een leading-artikel, onlangs in een onzer groote dagbladen verschenen, waarin er onder anderen op gewezen wordt, dat onze militaire autoriteiten te velde verplicht zijn meer dan 60 boek-

deelen van het Recueil militair mede te voeren. Anders is het onmogelijk alle bepalingen te kennen, dat is uit te voeren.

Spreker wil thans een voorbeeld aanhalen om te doen zien *hoe* men onze militaire wetgeving plooit en daarmede schippert. Art. 191 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande zegt: „Elk militair, die zijnen kameraad in het slaapkwartier, in de chambrée of in de stallingen besteelt, zal, hoe gering de ontvreemding ook wezen mag (sic), gestraft worden met ten minste één jaar in den kruiwagen, of met slagen en wegzenden als een eerloozen schelm.” Het volgende geval deed zich voor. Een soldaat was kamerwacht. Hij had dus te waken voor hetgeen in de chambrée was. Hij opent eene kist van een militair, haalt er een stuk spek uit en eet het met een zijner kameraden op. Dit misdrijf zou men kunnen noemen: „ontvreemding in de chambrée.” En wat zegt het vonnis van 9 September 1871, *door het Hoog Militair Gerechtshof* geveld? Het luidt: De soldaat wordt „vrijgesproken van de beschuldiging van diefstal ten nadeele van zijnen kameraad” (het mocht spreker nog niet gelukken te ontdekken hoe hij 't had moeten doen *ten voordeele* van dien kameraad; — *gelach*), „doch schuldig verklaard aan het zonder vergunning van den eigenaar uit brooddronkenheid of lichtzinnigheid wegnemen, en met een ander opeten van een stuk ham, toebehoorende aan een zijner kameraden; en is hem zijne bereids te dier zake ondergane preventieve detentie als genoegzame straf toegekend, met veroordeeling in de proceskosten.”

Zie hier de machine ter mouwpasserij in vollen gang!! Spreker is geen rechtsgeleerde, maar hij blijft tegen iedereen volhouden, dat die uitspraak van het hoogste militair rechterlijke collegie is in strijd met het aangehaalde wetsartikel.

De Vergadering heeft gelachen, evenals spreker dat deed, toen hij het vonnis voor het eerst las. Maar is het niet veeleer om te treuren, als men ziet in welken toestand wij verkeerden? Gelukkigwijls openbaart zich bij *de natie* zekere neiging, al is het dan ook schoorvoetend, om eindelijk over te gaan tot hetgeen ieder, die het goede voor heeft met de toekomst van ons leger, onder den een of anderen vorm, met of zonder verzachting, wil bereiken: den verplicht persoonlijken dienst. Wat moet nu de toestand

worden als men in het leger' jongelieden uit alle standen der maatschappij zal hebben verkregen, zoolang die „draconische cacographie op het gebied van wetgeving,” zooals de heer Van der Hoeven het genoemd heeft, blijft heerschen? Niets dan ellende!

Spreker wil één enkel voorbeeld stellen.

Volgens 't Crimineel Wetboek, maakt hij zich aan desertie schuldig, die, zonder verlof der bevoegde militaire autoriteit, zich verder dan één uur uit de garnizoensplaats verwijderd.

Wanneer nu die jongelieden, welke men ten gevolge van den verplicht persoonlijken dienst in het leger zal verkrijgen, op meer dan één uur afstand van hun garnizoen eens feest gaan vieren, een concert bijwonen, enz., — wat afkeurenswaard is, maar zeker in den beginne zal gebeuren, — dan zal men zien geschieden, wat nu reeds jegens officieren plaats had, — ze zullen door den kriegsraad worden schuldig verklaard aan desertie en *dienovereenkomstig* gestraft worden. Er zal een storm in 't land opgaan en de tegenstanders van den verplicht persoonlijken dienst zullen een dergelijk geval gebruiken tot bestrijding van een juist beginsel; zij zullen dat goede beginsel wellicht in de eerste uitvoering smoren en een tweede poging tot toepassing wordt, verder dan ooit een eerste verwijderd was, weggedrongen!

Spreker wijst op cene phrase uit hetzelfde artikel in de *Vragen des Tijds*, dat de heer De Bas heeft aangehaald, een zinsnede, welker juistheid in onze dagen niet genoeg ter harte genomen kan worden. „De waarheid is evenwel,” zegt de schrijver, als hij spreekt over de maatregelen die genomen moeten worden tot verbetering der oorlogsvoorbereiding, „dat, — al ware de quaestie der voorbereiding reeds opgelost, — op militair gebied nog menige verbetering tot stand behoort te komen, die de prioriteit verdient Er is, zal het leger aan zijne bestemming kunnen beantwoorden, zeer veel te doen op het gebied van . . . *codificatie en herziening der tallooze, overal verspreide, verouderde voorschriften en wettelijke bepalingen*. Ofschoon in onze midden-euwsche krijgswetten de woorden cachot en boeien, strop en kogel, schering en inslag zijn, kan toch in onze dagen, — en het is goed, dat het zoo is, — de krijgstuicht niet in de eerste plaats door zulke geweldige middelen gehandhaafd worden. Straf-

fen blijft altijd noodig; maar de eerste voorwaarde eener goede krijgstuclit bestaat hierin, dat de meerderen een moreel overwicht hebben op hunne minderen."

Naar aanleiding van dit laatste vraagt spreker hoe de meerdere in werkelijkheid een moreel overwicht op zijn mindere *kan* hebben, als hij niet zelf, *in de strengste beteekenis des woords*, toont, dat hij de bepalingen handhaaft die gegeven zijn? Hoe *kan hij die handhaven* als de hoogste militaire machten ze verbuigen en tot nul maken?

De heer VAN DER HOEVEN betuigt zijn hartelijken dank aan den Voorzitter voor de meer dan welwillende woorden, aan het slot der vergadering van 26 November jl. tot hem gericht. Niemand is méér dan spreker overtuigd dat hij den hem toegebrachten lof niet verdient, doch zoo hij bij zijne pogingen om tot eene verbetering van de militaire wetgeving te geraken den lof mag inoogsten van een man als de Voorzitter, dan zal hem dit een spoorslag zijn om op dienzelfden weg voort te gaan en zijn best te blijven doen voor dat groote belang van het Nederlandsche leger.

Hij dankt ook de sprekers die hunne beschouwingen hebben medegedeeld, vooreerst voor de wijze waarop zij zich over zijne rede hebben uitgelaten en ten andere voor de wijze waarop zij hunne oppositie hebben gevoerd.

Wat spreker gevreesd had, is eenigermate het geval geweest. Toen hij van het Bestuur der Vereeniging de uitnoodiging ontving hier eene voordracht te houden, onder te kennengeving van den wensch, dat hij een of ander punt van militair recht zou behandelen, vestigde zijne aandacht zich terstond op de *militaire rechtspleging*, als het geschiktste onderwerp om in deze vergadering te behandelen. Toen daarop de keuze bepaald was, kwam sprekers stokpaardje aanhuppelen, namelijk het duel, maar bij de bewerking zijner voordracht en na inzage van het convocatiebiljet kreeg spreker spijt dit onderwerp aan het hoofdonderwerp te hebben vastgekoppeld en zich niet tot de hoofdzaak bepaald te hebben, voorcerst omdat het debat over de hoofdquaestie eenigszins zou worden gedrukt door dat over het stokpaardje, en in de tweede plaats, omdat door de bijzaak de belangstelling voor de

hoofdzaak noodzakelijk lijden moest. De vrees is echter slechts ten deele bewaarheid, want de verschillende redevoeringen dragen de blijken van groote belangstelling ook voor het eerste gedeelte der voordracht.

Het is een gelukkig verschijnsel dat dit gedeelte door niemand is bestreden. Met voldoening mag worden herinnerd dat de hoofdzaak van sprekers rede, de nieuwe regeling der rechtspleging, zooals die in het eerste gedeelte is vervat, door niemand is aangevallen. Spreker constateert, dat door niemand eenig principiëel bezwaar daartegen in het midden is gebracht. Spreker had stellig verwacht dat de een of andere spreker zou zijn opgestaan om de afscheiding van commune en militaire delicten te bestrijden en te betoogen dat die afscheiding met ontzettende bezwaren gepaard zou gaan, zoodat-er niet aan te denken viel. Dit is niet gebeurd. Het is een gelukkig verschijnsel dat daardoor zoo vele mannen, die de militaire wetten in de practijk hebben zien werken, stilzwijgend tot de erkenning zijn gekomen dat de afscheiding noodzakelijk is. Dit verschijnsel is des te merkwaardiger, omdat bij de bespreking van het onderwerp in de Eerste en Tweede Kamer herhaaldelijk en van verschillende kanten op de bezwaren, aan de afscheiding verbonden, gewezen is; bezwaren echter, die men nooit grondig heeft onderzocht, omdat men de koe nooit flink bij de horens heeft gevat. Nu in eene vergadering, niet alleen van belangstellenden maar ook van belanghebbenden niemand is opgestaan om het behoud der tegenwoordige rechtsmacht van den militairen rechter te verdedigen, moet dit aan de leden der Volksvertegenwoordiging, die ook die afscheiding wenschen, een belangrijken steun geven, en zal dit ongetwijfeld er toe leiden om te eerder te geraken tot een toestand, dien spreker als de wenschelijkste beschouwt.

Spreker zal thans behandelen de bezwaren ingebracht:

- 1°. tegen het eerste deel zijner rede: de militaire rechtspleging;
- 2°. tegen het duel.

De heer Van Tuerenhout was van oordeel, dat spreker zich minder juist had uitgedrukt, toen hij beweerde dat men van onze hedendaagsche legers kon zeggen dat zij het volk vertegenwoordigen.

Dat is een constitutioneele eisch, meent spreker, die geschreven

staat in onze Grondwet: „Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den staat en tot beveiliging van zijn grondgebied, blijft een der eerste plichten van *alle* ingezetenen,” Art. 177 Grondwet. Wordt nu al door den bestaanden toestand niet volkomen aan den eisch der Grondwet voldaan, dan kan men toch niet zeggen dat sprekers gevoelen onjuist is. Niemand meer dan spreker kan de pogingen van de anti-dienstvervangingsbond om dien eisch der Grondwet tot waarheid te maken, toejuichen, de Grondwet die de grondslag is van al onze wetten. Het leger moet het beeld worden van het volk. Voor zoover de gelijkenis niet goed getroffen is, moet de schilder, in casu de wetgever, die verbeteren; maar gelijkenis is er, hoe zwak dan ook.

Een ander punt. Spreker heeft gezegd dat in de zaken waarin geappelleerd wordt, 7 van de 10 vonnissen worden vernietigd. Nu vraagt de heer Van Tuerenhout, in hoeveel percent van de zaken er geappelleerd wordt. Spreker weet dit niet. Hij was op die vraag niet voorbereid, maar dit staat vast, dat het feit, zooals spreker het heeft medegedeeld, noodwendig tot de erkenning moet leiden, dat de rechter, wiens vonnissen dikwijls vernietigd worden, niet de geschikte rechter is, dat hij niet op de hoogte is van zijn taak. Dan doet het er nu weinig toe in hoeveel zaken appèl wordt aangeteekend of niet.

De heer Van Tuerenhout is het met spreker niet eens, dat ter zake van de gemengde delicten de straf gevoegelijk zoude kunnen worden bepaald door eene gemengde rechtbank, want hier gelden dezelfde bezwaren, zegt hij, die door den heer Van der Hoeven tegen de bepaling der straf ter zake van militaire delicten door den burgerlijken rechter zijn aangevoerd.

Spreker gelooft het niet. Wat toch is een gemengd delict? Niet een militair delict waar een commune tint over ligt, maar een commun delict waar een militaire tint over ligt, een delict dat even goed door burgers kan gepleegd kan worden, maar waar bijkomende omstandigheden een afzonderlijk karakter aan geven. Een diefstal in de chambrée is en blijft in hoofdzaak een diefstal, maar de omstandigheid dat hij in de chambrée bedreven is, geeft een bijzonderen tint aan het delict. Nu kan spreker onmogelijk

inzien, waarom niet de gewone rechter in staat zou zijn over een dergelijk delict te oordeelen.

Dat delict, zeide de heer Van Tuerenhout, kan met geen ander delict vergeleken worden. Spreker gelooft, dat dit wèl kan gedaan worden; het is te vergelijken met een diefstal in dienstbaarheid. Daarbij heeft niet alleen diefstal plaats, maar ook schending van het vertrouwen dat de meester noodzakelijk in zijne bediende moet stellen; het is onmogelijk alles weg te sluiten, en men moet dus iets aan het vertrouwen kunnen overlaten. Diefstal in de chambrée is en blijft in de eerste plaats een diefstal, en daarbij komt dan de schending van het vertrouwen dat de militairen onderling in elkander moeten stellen. De burgerlijke rechter zal dat zeker niet voorbijzien.

De heer Van Tuerenhout was, zoo spreker zich wèl herinnert, de eenige die in dit opzicht gestreden heeft voor het geven van uitgebreidere macht aan den militairen rechter. Van verschillende zeer belangrijke brieven, die spreker over zijne voordracht ontvingen heeft, was daarentegen schering en inslag: „Gij zijt niet ver genoeg gegaan!” Hij dacht dat hij al zeer radicaal geweest was, maar het *Weekblad van het Regt* b. v. gaf niet onduidelijk te kennen: „Ge hadt alles moeten afschaffen, de gehele militaire jurisdictie.” Met dat gevoelen kan spreker zich echter, op de door hem aangevoerde gronden, nog niet vereenigen.

Een paar leden hebben er op gewezen, dat spreker niet geheel vast in de schoenen stond waar het de vraag gold, of de militaire delicten bij alle of slechts bij sommige rechtbanken zullen moeten worden behandeld. Spreker erkent dat, want voor beide systemen valt iets te zeggen, en de argumenten, die voor beide pleiten, heeft hij aangevoerd. Wat van de twee het wenschelijkst is zal door de militairen, die alleen met de eischen der discipline bekend zijn, beter dan door spreker kunnen uitgemaakt worden. Daarenboven boezemt de vraag hem weinig belang in, want zijns inziens zal men evenzeer bij vele als bij weinige rechtbanken goed recht krijgen. De eenige quaestie is, te zorgen *dat* men goed recht krijgt, en dat doel zal langs beide wegen worden bereikt.

Met gretigheid vat spreker de gelegenheid aan, die de heer Van Tuerenhout hem verschaft heeft, om eene uitdrukking die

aan de auditeurs-militair aanstoot zou kunnen geven, nader te verklaren. Spreker zeide: „Een onpartijdig advies van een jurist is juist wat aan de krijgsraden tegenwoordig ontbreekt.” De heer Van Tuerenhout meent dat daarin eene beschuldiging gelegen is tegen de auditeurs-militair, alsof zij met partijdigheid te werk gaan. Men zou alleen dan aan eene beschuldiging kunnen denken, wanneer gezegd ware: de auditeurs-militair gaan *opzettelijk* met partijdigheid te werk. Maar dat is het geval niet. Is het mogelijk en denkbaar dat een ambtenaar, die zoovele verschillende functiën in zich vereenigt als met den auditeur-militair het geval is, een onpartijdig advies zal geven? In den regel is dit onmogelijk. Ongetwijfeld streven de auditeurs-militair er naar een onpartijdig advies te geven, maar het is een onbereikbaar ideaal. Ook de adviezen die bij de burgerlijke rechtbanken door de officieren van justitie worden gegeven, kunnen niet per se onpartijdig zijn. Spreker heeft de eer de betrekking van officier van justitie te bekleeden en bij ondervinding weet hij, dat elk ambtenaar van het openbaar ministerie een zekeren hang krijgt, die juist tegenovergesteld is aan den hang, dien de advocaat verkrijgt. Het is een gewoon verschijnsel dat de ambtenaar van het openbaar ministerie de schuld van den beklaagde volhoudt, terwijl de advocaat dienzelfden beklaagde tracht vrij te pleiten en hem voorstelt als een van de braafste menschen. Dit ligt in den aard der zaak. De natuur is sterker dan de leer. Al gaat men nu ook naar het parket met het goede voornemen om een volmaakt onpartijdig advies te geven, het zal ons, feilbaren menschen, niet baten. Wij trachten er naar, en dit moet genoeg zijn. De gewraakte uitdrukking bedoelt dus niets onaangenaams. Daarenboven, de goede naam van onze Nederlandsche auditeurs staat zóó hoog en is zóó boven alle verdenking verheven, dat het werkelijk vreemd is het vermoeden te hooren dat de uitdrukking iets onaangenaams bedoelde.

De heer Van Tuerenhout eindigde met een paar vragen: waarom wenscht gij een even getal leden in den krijgsraad? — Dit is tegenwoordig het meest aangenomen stelsel. Men ziet in, dat daardoor de belangen van den beklaagde gunstiger worden. Wanneer een rechtscollegie uit zeven leden is saamgesteld, moeten er vier vóór de veroordeeling zijn om over den beklaagde het „schuldig”

uit te spreken. Bestaat een rechtscollégie uit zes leden, dan moeten er ook vier zijn, want drie is niet genoeg, omdat een gelijk getal dan ook voor de vrijspraak is.

Met betrekking tot de vrij lastige vraag omtrent het onderscheid van *recht* en *billijkheid* door den heer Van Tuerenhout gedaan, antwoordt spreker, dat het voldoende is wanneer de militaire rechter weet wat recht is, en waarin het dikwijls verschillen kan van billijkheid. Maar dat is juist, gelooft spreker, wat iemand, die niet met het recht verkeert, niet gevoelen kan. Niet alleen militairen, maar ook andere niet-juristen wijzen soms met verbazing op vonnissen waarbij de partij die klaarblijkelijk gelijk had, in het ongelijk is gesteld. Dat verschijnsel doet zich dagelijks voor. Nu moet werkelijk, zooals de heer Van Tuerenhout heeft gemeend, het recht voortspruiten uit de billijkheid. Maar dit geschiedt niet altijd, omdat onze wetten onvolmaakt zijn, omdat zooveel verschillende gevallen kunnen voorkomen, die de wetgever niet heeft kunnen voorzien, en omdat daarom de wet onmogelijk altijd heeft kunnen aangeven wat in alle gevallen recht is.

Spreker komt nu tot de rede van den heer De Vlaming, die getoond heeft zoo volkomen te huis te zijn in het vak, en blijk gegeven heeft van eene bijzonder ijverige studie van de militaire wetten gemaakt te hebben. De heer De Vlaming verkeert in eene buitengewone positie; hij is opgestaan om aan te toonen dat het toch eigenlijk zoo erg niet is met de militaire wetgeving. Hij is de tweede persoon, dien spreker dit in zijn leven heeft hooren zeggen. De eerste was een stokoude auditeur-militair, die misschien wel eene halve eeuw met dat bijltje gebakt had, en die ook zeide dat het niet zoo heel erg was (*Gelach*). Nu gelooft spreker, dat, wanneer men met den goeden wil bezielde is om niets dan goeds in onze militaire wetten te vinden, het dan misschien werkelijk zoo erg niet is. Spreker vraagt evenwel, of de heer De Vlaming wel toegezien heeft hoe het in de practijk met onze militaire rechtspleging gaat, en of hij, na dat gedaan te hebben, nog zou zeggen dat het tegenwoordig zoo erg niet is als spreker het heeft voorgesteld! Sommige der bezwaren door spreker ontwikkeld, mogen door zekere interpretatie van onze wetten uit den weg geruimd kunnen worden, maar de militaire rechter houdt zich een-

voudig met zulk eene interpretatie niet op, en derhalve de beklagde heeft er bitter weinig aan of die interpretatie mogelijk is, als zij niet wordt toegepast; zijn toestand is daarom niet minder ellendig! Zoo bijv. heeft spreker gezegd: „Allerverkeerdst is het, dat de vraagpunten worden gesteld door den auditeur-militair.” De heer De Vlaming haalt eenige artikelen uit de rechtspleging aan, ten bewijze dat dit niet juist is; maar spreker komt met de practijk, en vraagt dan aan degenen, die daarmede bekend zijn, of het niet waar is wat hij gesteld heeft? Hij heeft met eigen oogen gezien, dat de auditeur uit de hoofdplaats zijne vraag-artikelen zond aan de officieren-commissarissen, als hij de voorloopige instructie (indien het zoo genoemd mag worden) had ontvangen, en zij dan het verzoek kregen die en die vragen nog te stellen. Officieren hebben aan spreker gezegd, dat die vragen niet te stellen waren, en dat dit natuurlijk was, omdat de auditeur met den plaatselijken toestand niet bekend was, en de omstandigheden alleen uit de stukken kende. Maar toch moesten de officieren die vragen doen. Spreker heeft niets medegedeeld dan feiten, zooals die in de werkelijkheid voorkomen.

De wet geeft aan den militairen rechter de bevoegdheid getuigen te laten komen; maar gebeurt dat in de practijk? Spreker heeft aan tal van officieren gevraagd of zij ooit een getuige voor een krijgsraad hebben gezien; maar zij weten niet hoe een getuige er uitziet! De wet zegt dat men getuigen kan laten komen, maar het gebeurt niet; en wat heeft de beklagde er dus aan, dat het *kan*?

Op blz. 66 zijner voordracht heeft spreker uit een der arresten van het hoog militair gerechtshof overgenomen, dat tegen de overtreding van de voorschriften der rechtspleging geen nietigheid bedreigd is. De heer De Vlaming heeft met een Argus-oog het geheele reglement op de rechtspleging doorzocht, en één enkel artikel gevonden, waarin van nulliteit gesproken wordt; maar in de andere artikelen staat er niets van. Wat heeft de beklagde er nu weder aan, dat nietigheid bedreigd wordt tegen het niet observeeren van ééne formaliteit, als van de andere informaliteiten niet gesproken wordt?

Men moet vóór alles vragen: Hoe *wordt* de wet, gelijk zij daar

ligt, toegepast? maar niet: Hoe zou zij, als wij gingen schipperen, *kunnen* worden toegepast? De heer Six heeft, met verwijzing op de woorden van Grant, terecht gezegd, dat het wenschelijk zou zijn de wet, zooals zij daar ligt, toe te passen; indien onze militaire rechters dat steeds hadden gedaan, zouden wij sedert 25 of 30 jaar een nieuw wetboek hebben.

Spreeker vestigt er bij deze gelegenheid nog de aandacht op, dat, volgens de bepalingen onzer militaire wetboeken, eigenlijk niemand aan de rechtsmacht van den militairen rechter onderworpen is. In art. 143 t. a. p. staat, dat de gewone krijgsraden crimineele justitie ter eerster instantie uitoefenen over alle militairen of aan den militairen dienst verbonden personen, *aan hunne rechtsmacht onderworpen*. Maar, die onderwerping aan hunne rechtsmacht heeft nergens plaatsgehad. De krijgsraden in tijd van vrede hebben dus geene rechtsmacht! Art. 272 van het reglement op de rechtspleging zegt: „De krijgsraden te velde zullen erkennen en recht spreken over alle misdaden, begaan wordende door zoodanige personen, welke ingevolge de 4e, 5e en 6e artikelen van het Militair Wetboek, wanneer zich in tijd van oorlog een veldleger in of buiten het grondgebied van den staat bevindt, aan de militaire jurisdictie onderworpen zijn.” Het 4e, 5e en 6e artikel van het Militaire Wetboek. Wat is *het Militaire Wetboek*? Dit zal moeten zijn de verzameling van wetten, die op de militaire justitie betrekking hebben, want *het Militaire Wetboek* bestaat niet. In welke wet moet men nu zoeken? Hoogst waarschijnlijk in dezelfde wet, waarin dat artikel voorkomt. Maar de artt. 4, 5 en 6 van de rechtspleging slaan daarop niet. Misschien bedoelt men dan de artt. 4, 5 en 6 van het Crimineel Wetboek. En werkelijk, daar worden personen genoemd, maar niet de personen, die hier bedoeld worden. Wat is het geval? Toen de rechtspleging bij Souverein besluit werd afgekondigd, lag het ontwerp van Crimineel Wetboek, dat oorspronkelijk met de rechtspleging één geheel uitgemaakt had, nog in portefeuille, en bij voorbaat behield men nu reeds in de rechtspleging de verwijzing naar artikelen van een Wetboek, dat misschien wel eens komen zou. Dit is waarschijnlijk de uitlegging, die aan dezen onzin te geven is. Wanneer de militaire rechter nu eenvoudig grève had gemaakt en gezegd had:

„Gij wilt dat ik recht spreke; maar over wien? de persoon is niet aan mijne rechtsmacht onderworpen,” dan zouden die slechte artikelen niet meer bestaan. Het ongeluk is juist dat men heeft geschipperd, en getracht eene slechte wet voor eene goede te doen doorgaan. Dit is oorzaak dat de slechte wetten zoo lang blijven bestaan.

De heer De Vlaming besprak de vraag, of de kommandant de macht moet hebben om vervolging te verbieden. Wanneer men de rede van 26 November naleest, zal men ontdekken dat spreker zich omtrent dit punt aan de lucht heeft vastgehouden en geene bepaalde opinie heeft geuit. Steeds zeide hij: indien de belangen van de discipline het wellicht eischen, zal aan den garnizoenskommandant de bevoegdheid worden gegeven om in zekere gevallen eene niet-vervolging te gelasten. Of de belangen van de discipline die zullen eischen, zeide spreker verder, kan alleen de kommandant beoordeelen. Ten slotte zeide spreker toen, dat het openbaar ministerie geheel vrij moet zijn om te vervolgen, *misschien* behoudens tegenorder van den kommandant. Omtrent dit punt is reeds door verschillende officieren sprekers nadere verklaring en gevoelen gevraagd, maar spreker heeft zich steeds incompetent verklaard de zaak te beslissen. Ook onder de officieren heerscht daaromtrent geene eenstemmigheid. De een stelde een geval, waarin niet-vervolging wenschelijk was; de andere was juist van een tegenovergesteld gevoelen; de een wees b. v. op een geval, dat onlangs heeft plaats gehad en waarvan de dagbladen de bijzonderheden hebben medegedeeld; de ander zeide dat juist in dat geval strenge vervolging noodig was geweest. Spreker verklaart zich incompetent, omtrent dit punt eene bepaalde opinie uit te spreken. De heer De Vlaming is in het beoordeelen van sprekers opinie over het militaire onderwijs niet zeer zachtzinnig geweest. Spreker had blijk gegeven van weinig delicateste door zijne meening daarover bloot te leggen, zooals hij gedaan heeft. Hij had vooraf een onderzoek moeten instellen, meende de heer De Vlaming.

Nu is spreker gelukkig, met de stukken te kunnen bewijzen dat zijn gevoelen op zoodanig onderzoek steunt. Spreker heeft naar verschillende plaatsen van het land geschreven om te weten hoe het, niet alleen bij de Academie, maar in het geheele leger met

dat onderwijs gesteld is. Hij zal nu zoo vrij zijn daaromtrent een en ander aan de vergadering mede te deelen.

„Het werk, dat op den cursus gebruikt wordt als handleiding, is: „De Nederlandsche militaire wetboeken enz. onder toezicht van mr. Stolk.” Dit werk behelst nagenoeg niets dan den tekst der wetten, en wordt bij de lessen het dicté van prof. Van Heusden gebezigd.”

Altijd die ongelukkige dictés! Dat moet worden overgeschreven en bestudeerd. Nu weten wij dat het bestudeeren van dictés voor het grootste gedeelte bestaat in van buiten leeren.

„Ten slotte wordt zooveel mogelijk de practijk toegepast, door uit de onderofficieren den auditeur, de commissarissen en den krijgswaad te benoemen, om uit een door hen opgemaakte klacht de daarop betrekking hebbende informatiën enz. te houden, *onder mijn toezicht.*”

„Onder mijn toezicht.” Omdat de instructeur begrijpt dat er anders niet veel van terecht komt!

„Daarbij kunnen zij de wetten, 'tzij vooraf of terwijl wij bezig zijn, naslaan.”

Een rechter dus, die de speciale bevoegdheid heeft om de wet na te slaan die hij kennen moet. „De artikelen, die bij de commune delicten van toepassing zijn, gaf ik hun op!” Dus daarvan schijnen die heeren niets te weten!

„De resultaten die ik naging, brachten mij tot de overtuiging, dat de onderofficieren niet genoeg in de wetten studeeren, om voldoende antwoorden te geven over het algemeen recht, hoe ik er ook bij hen op aandrang. Zij leerden voornamelijk 'tgeen in Pel staat, en het is hun, voor het vele wat gevergd wordt, ook wel ondoenlijk zooveel tijd aan één vak te besteden; en zij vinden het mogelijk wel onnoodig voor het examen, omdat hun doorgaans slechts een of twee vragen gedaan worden.”

Ook heeft spreker eene missive over het onderwijs in het militaire recht aan de Academie. Hij is de eerste om, naar aanleiding van de inlichtingen welke hij van verscheidene personen dienaangaande heeft ingewonnen, te verklaren dat dit onderwijs gegeven wordt zoo goed als in de tegenwoordige omstandigheden mogelijk is, met zeer veel talent. Maar aan het geheele onderwijs kon,

blijkens dien brief, niet meer besteed worden dan ongeveer tachtig uren. Nu vraagt spreker of men meent dat onze aanstaande officieren, die zullen hebben te oordeelen over de vrijheid en over leven en dood van de militairen, in dien tijd de noodige kennis kunnen opdoen in zulk een belangrijk vak als het militaire recht, zóó uitgebreid als het tegenwoordig is?

Spreker heeft verder eene missive, waarin hem geschreven wordt: „Alleen in het laatste jaar krijgen zij (de onderofficieren) les in het militaire recht, en wel twee uren per week; hun wordt een dicté gegeven, dat zij in hun vrijen tijd moeten copiëren; het is nog het oude dictaat van Van Heusden op de Academie; in de lessen wordt gerespondeerd. Alleen het militair, geen ander recht wordt door hen beoefend.”

In eene andere missive meldt iemand, dat het aantal uren, dat aan het onderwijs in het recht kan besteed worden, zeker niet meer dan 60 zal zijn. „Nog steeds,” zegt hij, „wordt daarbij het Handboek van Pel gebruikt,” (dat Handboek heeft eene merkwaardige overeenkomst met het dictaat van Van Heusden), „gewijzigd en aangevuld door den instructeur.” Verder: „Het zal wel zijn gelijk alle militair onderwijs: van buiten leeren.” Eindelijk: „Vraagt gij echter mijne opinie, of het onderwijs in het militair recht voldoende is om den officier geschikt te maken dadelijk na zijne benoeming — en dat is mij gebeurd — op te treden in een krijgsraad, dan zeg ik volmondig: neen! Als oorzaak daarvan meen ik ook te moeten opmerken, dat het militair recht te veel als bijzaak, als nevenvak beschouwd wordt.”

Het ongeluk is juist, dat een vak van zoo groot belang bij het onderwijs te veel beschouwd wordt als een nevenvak.

Spreker acht zich verplicht al die brieven aan de vergadering mede te deelen, omdat de beschuldiging van den heer De Vlaming hem niet zeer aangenaam heeft aangedaan.

Nog eene missive: „Het militair recht wordt alleen het laatste studiejaar onderwezen, en daar er maar zeer weinig tijd overblijft, als wordende veel grootendeels ingenomen door repeteeren van alle vakken, worden alleen de 3 of 4 laatste maanden eraan besteed en dan 2 uren per week. Voor het onderwijs wordt gebruikt het dicté van den hoogleeraar Van Heusden der Konink-

lijk Militaire Academie, benevens de wetboeken, zooals zij zijn uitgegeven door Stolk. Dit dicté, hetwelk een algemeen overzicht der wetten geeft, met hier en daar slechts eene beknopte verklaring, wordt buiten de les door de cursianen overgeschreven. De moeilijke gedeelten worden door den officier, die alle rechtskundige opleiding mist, zoo goed mogelijk verklaard, welke verklaringen hem dus alleen door zijn gezond verstand, en nu en dan door wenken en opmerkingen van andere personen worden ingegeven, en verder wordt de tijd besteed met vragen."

Om eindelijk de overtuiging te geven, dat zijn onderzoek zich nog verder heeft uitgestrekt dan voor zijne voordracht strikt noodig was, deelt spreker mede, dat hij ook over het onderwijs in het recht aan de toekomstige marine-officieren inlichtingen heeft gevraagd. Bij de marine is het, naar hij vernomen heeft, met de zaak nog veel erger gesteld, en toch is het voor de marine nog veel meer dan voor de landmacht noodig, dat de officieren in staat zijn, vonnis te wijzen. Reeds voor een tiental jaren heeft spreker in een artikel in *de Gids* gewezen op de dringende noodzakelijkheid, dat de aanstaande marine-officieren onderwijs zouden krijgen in het militair recht, en nog steeds ontvangen de adelborsten *geen enkel uur* les daarin. Evenmin wordt het gedoceerd aan de scheepsklerken, de latere officieren van administratie en aanstaande fiscaals, hetgeen eene groote fout is. Wel moeten zij examen afleggen, maar waar zij de kennis van het militair recht van daan moeten halen, wordt nergens gezegd.

Ten einde zeker te gaan, heeft spreker, toen onlangs de cursus op het instituut voor de Marine uitbreiding heeft ondergaan, gevraagd of er nu eenige verandering in dien stand van zaken was gebracht, en toen is hem geantwoord: De verandering bestaat daarin, dat de cursus van 3 op 4 jaren is gebracht, en bij de vakken het Maleisch, de scheikunde en het zeerecht is gekomen. Van militair recht is nog steeds geen sprake!

Deze brieven zijn geschreven door deskundigen, gedeeltelijk zelfs door personen, die met het militair onderwijs in zeer nauwe betrekking staan. Was nu het oordeel van spreker over het militair onderwijs te scherp geteekend? En was dat oordeel niet gebaseerd op een voorafgaand voldoende onderzoek?

De heer De Vlaming zeide, dat het thans niet mogelijk is goed onderwijs te geven in het militaire recht. Dit heeft ook spreker beweerd. Het zal onmogelijk zijn goed onderwijs in het militaire recht te geven, zoolang de tegenwoordige toestand bestendig wordt. Het zal onmogelijk zijn alle officieren zóó voldoende kennis van het militaire recht te verschaffen, dat zij met een gerust geweten als lid van den krijgsraad zitting kunnen nemen. Verandering is dus dringend noodig.

De heer De Bas heeft tegen eene aanstaande herziening van het militair strafrecht het bezwaar geopperd, dat eerst het burgerlijk strafrecht moet worden herzien. Spreker heeft in zijne verhandeling juist het militair *strafrecht* ter zijde gelaten, en alleen de rechtspleging besproken. Spreker geeft toe dat, nu het burgerlijk strafrecht op het punt staat herzien te worden, het thans het geschikte oogenblik niet is om te beginnen met eene herziening van het militair strafrecht. Maar de herziening van de militaire *rechtspleging* behoeft daarom niet uitgesteld te worden, want spreker verlangt, dat ten aanzien der militaire rechtspleging dezelfde regelen zullen gelden als voor de burgerlijke rechtspleging; het wetboek van strafvordering zal ook voor den militair moeten worden ingevoerd, — en er kan geen bezwaar tegen zijn, reeds nu de rechterlijke collegiën, die over militaire delicten zullen moeten oordeelen, zóó samen te stellen als spreker heeft voorgesteld, en reeds nu te bepalen dat het gewone wetboek van strafvordering daarbij zal gevolgd worden, met opgave, in eene afzonderlijke wet, van de wijzigingen die noodig zullen zijn bij de rechtspleging ter zake van militaire delicten.

De heer De Bas heeft met schrille kleuren den toestand van het gemeene recht geschetst en gezegd: „Gij maakt aanmerkingen op den slechten toestand van onze militaire wetten, maar het is bij u niet beter gesteld,” en hij vroeg: „Kan de slechte toestand aan het leger worden geweten?” Spreker heeft den treurigen toestand van ons militair strafrecht niet aan het leger geweten. Spreker weet zeer goed dat, wanneer het van het leger afhangt, wij reeds lang een beter militair strafrecht zouden bezitten. De heer De Bas heeft dus spreker een gezegde in den mond gelegd, dat hij niet gebezigd heeft.

Met den wensch door hem geuit om aan de Staatscommissie, — die ons in haar ontwerp-wetboek van strafrecht een prachtwerk geleverd heeft, — op te dragen om, des noods aangevuld door eenige officieren, ook een ontwerp militair straf-wetboek samen te stellen, kan spreker zich zeer gereedelijk vereenigen.

De heer De Bas betreurde het, dat de Staatscommissie niet reeds dadelijk in mandaat had ontvangen, ook de militaire straf-wet te herzien. Spreker is van een ander gevoelen. Hij gelooft dat, nu eindelijk de zaak der herziening van het burgerlijk strafrecht met ernst is aangevat, die zaak eerst geregeld en beëindigd moet worden. Daarna moeten de militaire misdrijven worden geregeld. De heer De Bas heeft hier terecht gewezen op het voorbeeld der belastingwetten. De militaire strafwet en de belastingwetten zijn beide onderwerpen van zeer bijzonderen aard. Spreker gelooft dat die niet in het Algemeen Strafwetboek, doch in afzonderlijke wetten zullen moeten behandeld worden.

De heer De Bas heeft eenige dubia in het midden gebracht tegen sprekers denkbeeld om bij de rechterlijke collegiën, die uit militaire en burgerleden zullen bestaan, de officieren voor eenigszins langeren tijd aan te stellen, want, zegt hij, het zullen toch maar *halve* juristen zijn. Als sprekers voorstel doorgaat, zullen het *geen* juristen zijn; al de quaestiën van juristerij, van recht, zullen buiten hen om door rechtsgeleerden worden uitgemaakt. De officieren zullen alleen te maken hebben met de mate van straf. Nu wenscht schrijver de bepaling daarvan, met het oog op gelijkheid van rechtsbedeeling, zooveel mogelijk op te dragen aan dezelfde personen. Daardoor toch alleen kan een vaste schaal van straffen worden verkregen, waarvan in den regel niet wordt afgeweken.

Wanneer telkens andere personen in deze te beslissen hebben, dan zullen de vonnissen zwaarder of lichter zijn, al naar mate de gemoedsstemming, de levensbeschouwing dergenen, die ze helpen wijzen, pessimistischer of levenslustiger, meer of min toegankelijk voor medelijden is.

Met den wensch van den heer De Bas, om in tijden van oorlog zoo mogelijk burgers te verbinden aan de militaire rechtbanken, kan spreker zich zeer goed vereenigen. Hij zou wel denken dat daaraan in de practijk zeer groote bezwaren verbonden zullen zijn,

maar blijkt het tegendeel, hij zou zich daarover verblijden. Spreker wil alleen nog doen uitkomen, dat het zijne bedoeling niet is, om in tijd van oorlog den auditeur-militair bij den krijgsraad te laten vervallen.

Omdat de tijd niet gedooft de zaak zoo uitvoerig te behandelen als zij zou verdienen, zal spreker zich *zeer* beperken in de beantwoording van de bezwaren, ingebracht tegen zijne denkbeelden over het duel en de rechtbanken van eer.

Spreker heeft uitdrukkelijk gezegd, dat zijne bedoeling was te handelen over de rechterlijke collegiën, niet over de feiten die zullen worden berecht door die collegiën. Het duel echer had hij niet geheel ter zijde mogen laten, omdat hij het wil afschaffen; nu moest hij in het kort aantoonen waarom hij dat wil. In de repliek op de vele bezwaren, welke tegen die afschaffing zijn ingebracht, zal hij zeer kort moeten zijn.

Toen hij den heer Van Tuerenhout hoorde, dacht hij, dat hem nu eindelijk helder zou zijn geworden wat de militaire eer is. Die heer had onwil bij hem ondersteld en gemeend, dat hij de geheele zaak sarcastisch behandeld had; doch spreker was integendeel sinds jaren werkelijk verlangend om het te leeren kennen. Hij heeft zeer veel in militaire kringen verkeer, nagenoeg alle leden zijner familie zijn of waren officier, en zoo heeft hij voortdurend zijn best gedaan om er achter te komen; maar tot zijn spijt moet hij erkennen dat hij het nog niet weet, en na de zeer nette en zaakkundige rede van den heer Van Tuerenhout nog evenmin als te voren. Hij heeft van hem wel bespiegelingen over, doch geen definitie, geene omschrijving van militaire eer ontvangen, niet van hem gehoord waarom zijne (sprekers) definitie van eer in 't algemeen, niet deugt. Wel is er gesproken van eene bijzondere ontwikkeling van het eergevoel, maar om dat te kunnen begrijpen, moet spreker eerst weten wat de heer Van Tuerenhout verstaat onder eer, en deze is in gebreke gebleven dat duidelijk te maken.

De officier, zijde die heer, moet een bijzonder ontwikkeld gevoel van eer hebben. Dat is dus een bijzonder ontwikkeld gevoel van de achting, die zijne medemenschen hem, op grond van zijne zedelijke schoonheid, moeten toedragen. Spreker geeft gereedelijk toe, dat hij den officier het gevoel, dat hij aanspraak moet kunnen

maken op de algemeene achting en zich dien overeenkomstig moet gedragen, levendig moet zijn, maar niet dat hij uit den aard der zaak méér aanspraak daarop heeft of moet hebben dan een ander; hij geeft niet toe, dat, zooals de heer Van Tuerenhout het heeft uitgedrukt, het gevoel van eer bij een fatsoenlijk man, die niet officier is, kan dalen tot beneden nul; daar protesteert spreker ten sterkste tegen; hij kan niet begrijpen dat hij een fatsoenlijk man zou kunnen zijn en toch niet waardig „de epauletten te dragen.”

De heer Van Tuerenhout is bij de bespreking van het punt der militaire eer, meer voornamelijk gekomen op den tijd van oorlog. Spreker heeft vroeger eene dergelijke quaestie behandeld in eene andere vereeniging, en toen is hem ook gezegd: De militaire eer is de verplichting, die de militair heeft, om voor den vijand zich dapper te gedragen.

In eene dergelijke opvatting verviel de heer Van Tuerenhout, toen hij ons wees op den heer Löwe, die liever een levende haas dan een doode leeuw was. Die man zou — volgens den heer Van Tuerenhout — voor den vijand gevlucht zijn. Daardoor was hij dan een slecht officier, maar ook geen fatsoenlijk man. Die man moge beschouwd worden als een eerlijk koopman, geenszins als een fatsoenlijk man, want een fatsoenlijk man gaat voor den vijand niet op de vlucht. Hij mist een der elementen van zedelijke schoonheid, namelijk moed en dapperheid. Moed en dapperheid moeten den fatsoenlijken burger even goed eigen zijn als den fatsoenlijken officier.

De heer Van Tuerenhout haalde de woorden van de Grancy aan. De zaak is daarmee niet duidelijker geworden, want in die zinsneden staat eenvoudig dat de officier zijn plicht moet doen, „*accomplir son devoir*”. Dit moet ook de fatsoenlijke burger doen. En wat zal nu — volgens de Grancy — bewerkt worden, als de officier zijn plicht doet? — Dat hij daardoor waakt voor de militaire eer? — Volstrekt niet; — maar daardoor bewaart hij *l'honneur de son pays*.

De eer van een persoon kan door eene handeling van een ander geen schade lijden; alleen het uiterlijk aanzien kan daardoor worden benadeeld. Spreker heeft steeds getracht rond voor zijne meening uit te komen en de waarheid te spreken. Zegt iemand

nu: „gij zijt een huichelaar, een leugenaar!” dan laat dit spreker koel en kan hij slechts zijne schouders ophalen, want die ander beleedigt niet spreker maar zich zelven. Zeker toch, die spreker kent, weet dat de beschuldiging onwaar is. Men wijst er op, dat de ander toch wellicht zal worden geloofd, overeenkomstig het bekende spreekwoord, dat er geen koe hont genoemd wordt of er is althans één vlekje aan. Men moet dus, meent men, een middel hebben, om te bewijzen dat de beleediging onjuist is en daarom niet trest. Een middel om te bewijzen! Maar hebben zij, die over het duel gesproken hebben, het minste bewijs bijgebracht, dat het duel dit bewijs geeft? Geenszins. Het duel is tegenwoordig een conventioneel middel om het niterlijk aanzien te redden. Dit is het ongeluk. Men moet er tegen strijden, dat het duel het conventionele middel blijft, en die strijd moet gevoerd worden door het verspreiden van heldere begrippen; niet door de redeneering: wij hebben het middel noodig, omdat wij het noodig hebben. Wij moeten vragen: Hebben wij het noodig? Is er grond voor het behoud van het duel? Kunnen wij het missen? — Wanneer iemand ons beleedigt, moet gij, zegt de heer Van Tuerenhout, bewijzen dat gij die beleediging niet verdient. Geenszins, men moet de zaak omkeeren. Wanneer iemand ons beleedigt, moet de beleediger bewijzen dat zijne beleediging gegrond is, en zoolang hij dit niet doet, moet hij niet geloofd worden. Men moet zijn uiterste best doen om, zoowel in de militaire als in de burgermaatschappij, dat begrip meer ingang te doen vinden. Iedereen moet strijden tegen die valsche redeneering, want het duel is niets anders; iedereen moet medewerken om onze medeburgers te doen inzien, dat het duel, dat geschiedt op grond van beleedigingen, de eer, die in den regel niet gekrenkt is, toch onmogelijk kan herstellen. Wij moeten ons best doen om aan te toonen, dat het duel onnoodig is, en dat het doel, hetwelk men er door beoogt, nooit kan bereikt worden.

Met het oog op het zeer late uur zal spreker eindigen.

De heer Boogaard zou gaarne, indien de tijd niet zoo ver gevorderd ware geweest, nog een woord gesproken hebben vóór den heer Van der Hoeven. Hij liet het uit bescheidenheid, om

den geachten vorigen spreker de gelegenheid te geven te antwoorden op de tegen zijne verhandeling gemaakte bedenkingen. Hij vraagt evenwel verlof om het weinige, wat hij nog had te zeggen, in het verslag te doen opnemen. Na hetgeen de heer Van der Hoeven aan den heer De Vlaming heeft geantwoord, is het wellicht overbodig, dat spreker nog iets in het midden brengt tegen hetgeen de laatstgenoemde heeft gezegd, wat oorspronkelijk in sprekers bedoeling lag, maar hij acht het wenschelijk, dat uit deze vergadering ééne stem van de zijde der officieren opga, in strijd met de gronden door de heeren Van Tuerenhout en Hoogenboom ten voordeele van het duel aangevoerd, een stem, volkomen adhaesie schenkende aan de meening door den heer Van der Hoeven daarover uiteengezet. Dit zou hij nu gaarne schriftelijk in dit verslag doen.

Op voorstel des Voorzitters, geeft de vergadering den heer Boogaard het gevraagde verlof (1).

De heer De Vlaming zou ook wenschen, even als de heer Boogaard, verlof te verkrijgen om in het verslag te doen opnemen wat hij over het punt van de rechtspleging nog tegen den heer Van der Hoeven heeft in het midden te brengen. Alleen met betrekking tot het militair onderwijs wil spreker, omdat hem dit persoonlijk aangaat, ook thans nog een enkel woord zeggen.

De heer Van der Hoeven heeft bewijzen aangehaald, om te doen zien dat hij de noodige inlichtingen had genomen. Spreker wenscht te vragen of die, vooral met betrekking tot het onderwijs aan de Academie, van den laatsten tijd dagteekenen? Voorts of de heer Van der Hoeven, naar aanleiding van die inlichtingen, pertinent durft verklaren, dat bij het onderwijs in het militair recht aan de Academie nog steeds gevolgd wordt een dictaat van wijlen professor Van Heusden? Wanneer de heer Van der Hoeven

(1). Door den Heer Boogaard is verzocht in het verslag op te nemen, dat hem na afloop der bijeenkomst de opmerking werd gemaakt, dat hij, door gevolg te geven aan zijn voornemen, een minder goed antecédent zou kunnen stellen. Bij nadere overweging heeft hij gemeend de gegrondheid dier opmerking te moeten erkennen en daarom besloten geen gebruik te maken van het hem door de vergadering verleend verlof.

mocht verklaren, dat zijne inlichtingen op dat punt nog niet zoo volkomen zijn om eene overtuiging te vestigen die spreker hem niet kon schenken, zou hij hem willen vragen zich persoonlijk te Breda te overtuigen, ten einde zich langs dien weg een meer positief denkbeeld te kunnen vormen. Het zou van sprekers standpunt belachelijk zijn, te willen beweren dat die lessen aan alle eischen beantwoorden. Spreker heeft alleen beweerd dat, wanneer men zich zoo stellig uitlaat als de heer Van der Hoeven gedaan heeft, men in de eerste plaats inlichtingen moet vragen bij de autoriteiten van dergelijke inrichting. Men moet niet vergeten dat het onderwijs in het militair recht slechts sedert twee jaren onder de thans vigeerende wet wordt gegeven, en dat het zoowenig heeft opgeleverd, omdat daaraan slechts weinig leerlingen hebben deelgenomen. Spreker heeft alleen uit beleefdheid gezegd, dat hij vertrouwde dat ook bij de korpsen de beste pogingen werden in het werk gesteld om het onderwijs in het militaire recht zoo goed mogelijk te geven. Hij kan dat onderwijs zelf niet beoordeelen. Het doet spreker leed, dat de heer Van der Hoeven het onderwijs van zijne kameraden bij de korpsen eenigszins heeft geridiculiseerd, te meer omdat hij heeft erkend dat, wanneer men den beschikbaren tijd in aanmerking nam, niet veel anders mogelijk was. Spreker heeft daarom gewaarschuwd tegen overdrijving op dat gebied, en gezegd: „Laten wij trachten eene wetsherziening te krijgen, maar het onderwijs niet te hard vallen!”

De heer Van der Hoeven merkt aan, dat de heer De Vlaming hem niet goed moet verstaan hebben, want dat hij zich over het onderwijs aan de Militaire Academie niet ongunstig heeft uitgelaten. Hij heeft juist gezegd, dat het, volgens de door hem ontvangen inlichtingen, daar zoo goed werd gegeven als thans mogelijk was, en zelfs in de verte niet verklaard, dat aan die Academie nog het dictaat van Van Heusden wordt gebruikt, want hij weet wel beter (1).

(1). Ik verzuimde den Heer De Vlaming nog te antwoorden, dat de door mij aangehaalde brieven dateerden van 1872—1876.

De heer De Vlaming verklaart, als hij verkeerd verstaan heeft, gaarne *amende honorable* te willen doen.

De heer Six stelt voor, daar het punt van het duel dezen avond zeer onvolledig is bediscussieerd, dit gewichtige onderwerp nader afzonderlijk aan de orde te stellen.

De Voorzitter erkent de wenschelijkheid daarvan, doch deelt mede, dat de avonden, die in het loopende seizoen nog beschikbaar zijn, reeds bezet zijn, zoodat die zaak dan tot een volgend jaar verschoven zal moeten worden.

Na den dank der vergadering betuigd te hebben aan den heer Van der Hoeven en de andere sprekers, sluit de Voorzitter de discussiën.

De vergadering gaat daarop ten 11.15 uiteen.

Namens het Bestuur

De Secretaris,

F. E. L. A. ABEL.

Bijlage A.

Beginnelsen, die bij de samenstelling van een ontwerp-wetboek voor den Pruisischen staat onder de regeering van Frederik den Groote ten grondslag strekten voor wat betreft het duel:

„Es giebt Vorurtheile, die aller Macht der Legislation trotzen, und so allgemein verbreitet und begünstigt sind, dass, jemehr die Gesetzgeber die Strafen der daraus folgenden Verbrechen erhöhen, desto zuverlässiger eine gänzliche Strafslosigkeit derselben dadurch bewirkt wird. Dass das Duell in diese Klasse gehört, lehrt die Erfahrung fast aller europäischen Nationen.

„Solchen Vorurtheilen die Macht der Gesetze geradezu entgegenstellen, ist also vergeblich; man muss vielmehr auf ihren Grund zurückgehen und diesen zu entkräften bemüht sein.

„Injurien, die einem Edelmann oder Offizier widersfahren, wirken widrige Begriffe von seinem Charakter bei dem Publicum und insonderheit bei seinen Standesgenossen.

„Die Genugthuung, welche dem Beleidigten im ordentliche Wege Rechtens von den ordinären Gerichten verschafft werden kann, ist nun schon einmal durch das gemeine Vorurtheil für unzureichend erklärt, und derselben diejenige, die er sich durch den Zweikampf selbst verschafft, substituirt worden.

„Es kommt also darauf an, an die Stelle dieses letzteren ein anderes Mittel zu finden, welches in den Augen des Beleidigten und seiner Standesgenossen hinreichen kann, jenen widrigen Eindruck auszulösen.

„Wenn die Behandlung solcher Ehrensachen den eigenen Standesgenossen des Beleidigten aufgetragen wird, so muss dieser nothwendig geneigter werden, die Sicherheit oder vermeintliche Rettung seiner Ehre Männern anzuvertrauen, denen er die Tüchtigkeit nicht absprechen kann, aus eigenem Gefühl, Kenntniss und Erfahrung, dergleichen Beleidigungen und die schicklichste Ahndung derselben richtig zu beurtheilen.

„Wenn diese Männer, nach untersuchter Sache, die Ehre des Beleidigten für ungekränkt und seinen Charakter für untadelhaft erklären, und dieser Erklärung durch schickliche Feierlichkeiten das Siegel ihrer eigenen inneren Ueberzeugung ausdrücken, so darf man mit

Grund hoffen, dass die übrigen Mitglieder ihres Standes ein solches von ihnen, als kompetenten Richtern, gefälltes Urtheil anzuerkennen, kein Bedenken finden, und dass also der widrige Eindruck, welchen die Injurie gegen den Beleidigten gemacht hatte, dadurch erlöschen werde.

„Wenn endlich dem Ehrengericht die Befugnisz beigelegt wird, in vorkommenden ausserordentlichen Fällen (und was das für Fälle sind, musz die für solche Ehrengerichte besonders abzufassende Instruktion näher bestimmen) die Sache dem Landesherrn vorzulegen, als welcher allein von den Gesetzen dispensiren und sein Recht über Leben und Tod für einen gewissen bestimmten Fall auch Andern übertragen kann; wenn also die Aussicht auf die Erlaubnisz, sich selbst vermeintliche Satisfaktion verschaffen zu dürfen, nicht ganz ausgeschlossen ist, so bleibt dem Vorurtheil keine Schutzwehr mehr übrig, hinter welcher es den Privat-Zweikampf, als das einzige Mittel zur Wiederherstellung einer gekränkten Ehre, ferner vertheidigen könnte. Erst unter solchen Voraussetzungen können, gegen ein dennoch unternommenes Privatduell strenge Strafen gedroht und wirklich verhängt werden, die das Gefühl der Menschlichkeit empören, so lange dem Mann von Stande nur die traurige Alternative, sich entweder der Ahndung der Gesetze, oder der Verachtung seiner Standesgenossen, und in manchen Fällen zugleich dem Verlust seiner Bedienung ausgesetzt zu sehen, übrig gelassen wird.“

Bijlage B.

Mijnheer de Voorzitter!

Gebruik makende van de toestemming mij door het geachte Bestuur onzer Vereeniging bij het einde der vergadering op den 11n Februari jl. verleend, neem ik de vrijheid nog op enkele punten van de repleik van den heer Mr. van der Hoeven terug te komen.

In de eerste plaats wensch ik hulde te brengen aan het talent en de scherpzinnigheid van den spreker, die met een bewonderenswaardige gevatheid op het groot aantal vragen hem gedaan en de quaestiën hem voorgelegd wist te antwoorden. Onmogelijk zou het althans mij zijn geweest, hem op eene overeenkomstige wijze te reliceeren. Evenals ik deed, toen ik de eer had het eerst het woord te voeren, zou ik mijn gevoelens zoo helder mogelijk hebben geformuleerd. Te betwijfelen is het of ik mijn doel zou hebben bereikt, want niettegenstaande mijne beste pogingen om duidelijk te zijn, zou ik uit sprekers repleik moeten opmaken, dat ik het niet in allen deele ben geweest.

De grondslag mijner redeneering formuleerde zich mijns inziens duidelijk in: 1°. eene veroordeeling onzer militaire wetten; 2°. eene veroordeeling van ons stelsel van rechtspleging; en 3°. den raad om zoolang deze wet van kracht is, stelsel en wet met elkaar in overeenstemming te brengen. De geachte spreker zegt van het door mij gesprokene den indruk te hebben gekregen, dat het naar mijn gevoelens „nog zoo erg niet was,” en dat ik, naast een stokouden auditeur de eenige persoon ben, die zich in sprekers tegenwoordigheid ten gunste van onze *wet* uitlieten. Ik betwijfel, Mijnheer de Voorzitter, of dit de algemeene indruk van het door mij gesprokene zal zijn geweest; mocht dit echter het geval zijn, ik zou het betreuren. Daargelaten welke beteekenis er in die zonderlinge combinatie kan gelegen zijn, moet ik ze als een compliment beschouwen, wanneer die stokoude auditeur nog helder van hoofd was. Spreker toch zal wel geen waarde hebben gehecht aan de beweringen van een kindschen grijsnaard; het oordeel van een in de practijk grijs geworden man komt geheel ten voor-

deele van mij en van de wet. Doch ik trek niet te velde voor het beginsel om deze wet, welke ik zelf oud en versleten noemde, te behouden. Wel wensch ik bij vernieuwing te constateeren dat de spreker, ook bij zijn repliek, voortdurend zijne grieven tegen het stelsel van rechtspleging doet drukken op de wet. Hij antwoordt mij: „Zeg wat gij wilt, dat de wet ten opzichte van het vragen stellen aan den auditeur niet die macht toekent; toch leert de practijk het, vraag het slechts aan ieder officier! Hoort de krijgsraad ooit een getuige?” enz. Bij vernieuwing stel ik echter aan den spreker de vraag, of dit dan niet uitsluitend het *stelsel* van rechtspleging betreft? Laat ons, zoolang wij deze wet moeten toepassen, trachten zoo goed mogelijk te handelen. Een slecht stelsel zou zelfs een goede wet kunnen bederven, en dus zeer zeker een, die slecht is.

Geenszins geef ik toe, dat de spreker zich niet positief zou hebben uitgelaten omtrent den nadeeligen invloed van de macht, door de wet aan de garnizoenscommandanten toegekend; of is het niet stellig, wanneer ik op bladz. 68 van de gedrukte rede lees: „die exorbitante bevoegdheid van den garnizoenscommandant *geeft* aanleiding tot allerlei arbitraire beslissingen.”

Nogmaals, Mijnheer de Voorzitter, en moge dit mijn laatste woord zijn, ik blijf bij mijne bewering dat het een edel streven is van den heer mr. Van der Hoeven, om tot wetsherziening aan te sporen. Wij, militairen, kunnen hem niet genoeg dankbaar zijn, dat hij zijn buitengewone talenten daaraan wijdt, en wanneer ik het, naar mijne meening, als een verblijdend verschijnsel beschouw, dat de heer mr. Van der Hoeven in zijne opinie omtrent de competentie sedert 1868 (zie *Nieuwe Spectator* pag. 332) is veranderd, is het mij eene behoefte om hem met klem uit te noodigen niet toe te geven aan de pressie van het *Weekblad van het Regt*, om bij eene herziening de geheele militaire rechtspraak in vreedstijd af te schaffen. Zoolang echter zijne stem nog die des roependen in de woestijn blijft, moet niet de moedeloosheid zich van ons meester maken; integendeel moeten de beste pogingen in het werk worden gesteld om het stelsel van rechtspleging, voor zoover de wet dit toeloot, te verbeteren.

Ik had reeds de eer met enkele woorden de repliek van den

spreker omtrent het militair onderwijs te beantwoorden. Het zij mij vergund daaromtrent te herhalen, dat ik bij mijn gevoelen blijf dat de spreker te ver gaat. Dankbaar voor de welwillende woorden mij, wat mij persoonlijk betreft, door den spreker toegevoegd, doet het mij leed te moeten zeggen, dat ik, ondanks de fragmenten uit brieven voorgelezen, wel is waar erkentelijk ben voor de rectificatie, doch nog altijd onvoldaan blijf. Ook hier geldt het niet de quaestie om juridische idealen te bereiken; de vraag is eenvoudig: Verdient het onderwijs in het militair recht, waar ook gegeven, blaam, wanneer men gebukt gaande onder eene competentie, die alles omvat, resultaten levert, die van het idealistische standpunt wellicht treurig, doch uit het oogpunt der werkelijkheid bevredigend mogen worden genoemd?

Ook thans herhaal ik: Geen jurist, hoe kundig ook in het algemeen en militair strafrecht, zou ons onder de bestaande omstandigheden kunnen helpen. Dat gebrek nu treft niet het militair onderwijs, doch het treft de wet, en dit bezwaar geldt bij mij als een der hoofdredenen, waarom ik, in plaats van met dien stokouden auditeur in te stemmen „dat het zoo erg niet is,” dringend de hulp inroep van de talenten van den spreker om tot wetsherziening te noodzaken.

Breda, 13 Februari 1876.

DE VLAMING,

1^e Luitenant.